

Høringsutkast mars 2022

Temaplan for kulturminner

2022 - 2032

Nordreisa kommune
Ráissa suohkan
Raisin komuuni

Postadresse:
Postboks 174
9156 Storslett
E-post: postmottak@nordreisa.kommune.no

Besøksadresse:
Sentrum 17

www.nordreisa.kommune.no

Telefon: 77 58 80 00
Telefaks: 77 77 07 01

Bankkonto: 4740 05 03954

Organisasjonsnr: 943 350 833

Forord

Kulturminneplan er et viktig verktøy for kommunene, både i planarbeid og i forbindelse med utbygging og stedsutvikling. Den skal være en plan som alle kan bruke for å forvalte vår felles kulturarv. Hovedmålet er å styrke kompetansen og bevisstheten om kulturminner i kommunene og få bedre oversikt over verneverdige kulturminner. Det er også viktig å få tatt hensyn til kulturminner bedre inn i kommunal arealforvaltning og behandling av utbyggingssaker.

En politisk vedtatt plan med beskrivelse og prioritering av viktige kulturminner vil bidra til å ivareta den lokale kulturarven. Det er også en styrking av lokaldemokratiet når det er god planprosess bak vurderinger som gjøres.

Kulturminnene er spredt rundt i hele kommunen og planen gir en god oversikt over alle kulturminneregistreringer. Nordreisa har naturkvaliteter, kulturarv og historie som mange vil lære om og oppleve. Det er lange tradisjoner for å bruke det som naturen har å by på og dette gjenspeiles i den rike kulturarv vi har.

Planen balanserer en historisk oversikt med en geografisk og grundig presentasjon av kjente kulturminner i Nordreisa fra steinalder og frem til nyere tid. Planen beskriver bl.a. eldre bosettinger, hustufter, gammer, kirker, broer og fangstgroper. Det er et eget kapittel om krigsminner og gjenreisningsbyggverk, etterkrigsbygninger og industrielt landskap. Planen oppsummerer og foreslår et utvalg kulturminner basert på viktige historiske trekk i Nordreisa. Den gir grunnlag for oppfølging med konkrete tiltak for sikring og tilrettelegging av kulturminner.

Nordreisa kommune takker Nord-Troms museum som har bistått som konsulent i arbeidet, kulturvirksomheten i kommunen som har hatt ansvaret for utarbeiding av planen og handlingsdelen, og andre som har bidratt ivrig og positivt med informasjon og bilder til utarbeiding av kulturminneplanen for Nordreisa.

Kommunedirektør
Jan Hugo Sørensen

Innholdsfortegnelse

Forord	3
1. Innledning	6
1.1 Temaplanens oppbygning	6
1.2 Hvorfor en temaplan for kulturminner?	6
1.3 Målsettinger	8
1.4 Temaplan for kulturminner og andre planverk i Nordreisa	8
1.5 Organisering og medvirkning	8
2. Kulturminnevern i Norge	10
2.1 Kulturminner, kulturmiljø og immateriell kulturarv	10
2.2 Fredet eller verneverdig?	12
2.3 Aktører i norsk kulturminnevern	13
2.4 Kunnskapsgrunnlaget	15
2.5 Utfordringer	16
3. Fredete og listeførte kulturminner og bygninger	17
3.2 Automatisk fredete kulturminner	17
3.3 Vedtaksfredete kulturminner i privat eie	21
3.4 Statlig listeførte kulturminner	25
3.5 NVEs utvalgte kulturminner	25
3.6 Statens vegvesens Landsverneplan.	28
3.7 Statlig listeførte kirker	30
3.8 Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse	36
3.9 SEFRAK-registeret	38
3.10 Krigsminner	52
4. Kulturminner, bygninger og kulturmiljø uten formell vernestatus	54
4.1 Gjenreisningsbebyggelse	54
4.2 Industrielle landskap	55
4.3 Etterkrigsbygninger	59
4.4 Kulturminner uten vernestatus	64
5. Immateriell kulturarv	68
5.1 Stakebåt/elvebåt	68
5.2 Lyngshesten	69
5.3 Bygdedrakten	69
5.4 Muntlige tradisjoner og uttrykk	70
5.5 Badstutradisjoner	71
Kapittel 6. Handlingsdel og konkrete tiltak	72
Litteraturliste	74

1. Innledning

Den 25.06.2020 vedtok Nordreisa kommunestyre oppstart av planarbeidet med en temaplan for kulturminner for Nordreisa (sak 74/20). Kommunen har fått 100 000,- fra Riksantikvaren til arbeidet med planen i forbindelse med prosjektet «Kulturminner i kommunen (KiK)». Målet med KiK-prosjektet er å styrke kompetansen om kulturminner i kommunene og få bedre oversikt over verneverdige kulturminner.

Arbeidet med temaplanen har pågått siden januar 2021. Nord-Troms museum ble hentet inn som konsulent i arbeidet på bakgrunn av kompetanse innenfor kulturminnevern og arkeologi.

En temaplan er en strategisk plan og gir i seg selv ikke et juridisk bindende vern, og er heller ikke underlagt de samme formelle kravene til en planprosess etter plan- og bygningsloven som en kommunedelplan. Medvirkning og politisk forankring er imidlertid fortsatt viktig.

1.1 Temaplanens oppbygning

I kapittel 2 ser vi nærmere på kulturminnevernet i Norge, ansvarsfordeling og kilder til kunnskap om kulturminner, bygninger og kulturmiljø. I kapittel 3 - 5 går vi nærmere inn på kulturminner, bygninger og kulturmiljø i Nordreisa. Vi har valgt en gjennomgang basert på vernestatus, siden dette påvirker rollen kommunen spiller i dette arbeidet. I kapittel 6 går vi inn på handlingsdelen av planen og ser nærmere på konkrete tiltak i planperioden.

1.2 Hvorfor en temaplan for kulturminner?

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap er viktige ressurser - som kilder til kunnskap om fortiden for den enkelte, men også som ressurs for samfunnet. Formidling og bruk av historien er med på å øke attraktiviteten til kommunen. Når lokalhistorien er kjent, formidlet og brukt, skapes det merverdi. Gjennom reiseliv og andre næringer kan kulturarv tas aktivt i bruk som fellesgode i utviklingen av virksomheter og lokalsamfunn. Dette bidrar til merkevarebygging, verdiskaping og styrking av lokalt særpreg som ramme rundt ulike aktiviteter, som fritids- og kulturarrangementer og reiselivsattraksjoner. Slik bidrar de også til bolyst, lokal utvikling og næring.

Formålet med denne temaplanen er først og fremst å legge til rette for en god forvaltning av våre kulturminner, kulturmiljø og historiske bygninger på vegne av befolkningen. En spørreundersøkelse blant befolkningen i Nord-Troms høsten 2021 viste at hele 79% av respondentene mener at det er viktig å ta vare på kulturmiljø og eldre bygninger, og kun 2% var uenige i at det er viktig.

Gjennom planen kommer vi til å gå nærmere inn på viktige definisjoner og forklaringer, men allerede nå kan det være verdt å identifisere noen veivalg som har blitt tatt i forbindelse med utarbeidelsen av temaplanen. Kulturminnelovens definisjon av kulturminner favner både fysiske spor i landskapet og immaterielle kulturminner som sagn, hendelser og tradisjoner. Det kan dermed være vanskelig å identifisere noe som *ikke* er et kulturminne.

Med en så bred definisjon av hva et kulturminne er, sier det seg selv at det heller ikke er mulig å ta vare på alt. Man må gjøre bevisste og velinformerte valg, både når man vurderer hva vi skal ta vare på for fremtiden, og når noe skal fjernes for å gi plass til noe nytt. Våre behov, som samfunn og som enkeltindivider, endrer seg. Infrastruktur og bygninger som fungerte utmerket for 80 år siden, er kanskje ikke tilpasset dagens krav, men som oftest er det mulig å finne gode løsninger som bevarer den kulturhistoriske verdien.

Formålet med selve temaplanen er at vi på forhånd skal vurdere og gjøre noen valg - ikke for å rive eller fjerne, men for å si noe om hvilke kulturminner, kulturmiljø, bygninger som er spesielt viktige for vår historie. Dernest skal vi si noe om hvordan vi skal gjøre dette. Samtidig er det slik at det ikke automatisk utløses tilskudd eller økonomiske virkemidler gjennom utviklingen av en temaplan - økonomi vil derfor være avgjørende for hva man klarer å få til, og vi har vektlagt at tiltakene som er identifisert i handlingsplanen er realistiske.

Utvalget som er gjort her, er i første rekke basert på de kulturminnene, kulturmiljøene og bygningene som er kommunens forvaltningsansvar. Riksantikvaren, fylkeskommunen og Sametinget har, som vi skal se på senere, et stort ansvar for automatisk fredete kulturminner, og vi har full tiltro til at de skjøtter denne oppgaven godt. Trusselen er langt større for alle de kulturminnene som ikke har et juridisk vern eller andre former for formell status. Disse er det kommunen som har ansvaret å følge opp, og det er derfor viktig at disse behandles i en slik plan.

En politisk vedtatt kulturminneplan vil gi forutsigbarhet for eiere og andre aktører. En temaplan gir også grunnlag for en aktiv tilskudds- og økonomiforvaltning, og eiere får bedre mulighet for hjelp og støtte til bruk og vedlikehold av kulturminnene. Norsk kulturminnefond legger for eksempel vekt på om kulturminnet er prioritert i en kommunal kulturminneplan ved behandling av søknader.

Nordreisa kommune eier selv en rekke historiske bygninger og strukturer, og må ha som mål å gå foran som et godt eksempel i forvaltningen og skjøtselen av disse, vi går derfor spesifikt inn på de som er i kommunal eie i planen.

Temaplanen og vurderingene vi har gjort her, er ikke skrevet i stein - hva som oppfattes som verdifullt i dag, kan forandre seg i fremtiden, og nye oppdagelser vil endre vår kunnskap om både den fjerne og nære historien, og dette vil gjenspeile seg i fremtidige planer.

1.3 Målsettinger

Temaplanen for kulturminner skal:

- Redegjøre for kulturminneforvaltningen i Norge og rollen kommunene spiller for ivaretagelsen av vår kulturarv.
- Gi en kort oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer, bygninger og andre kulturhistoriske ressurser som befinner seg innenfor kommunens grenser.
- Kartfeste og beskrive utvalgte kulturminner og kulturmiljøer som er spesielt viktige for Nordreisa.
- Identifisere tiltak og samarbeid som kan bidra til å bevare og formidle historiene disse kulturminnene forteller.

1.4 Temaplan for kulturminner og andre planverk i Nordreisa

Den forrige kulturminneplanen til Nordreisa kommune ble ferdigstilt i april 1987. Planen ble utarbeidet av Kari Digre på vegne av kommunen.

Planen inngår i kommunens planstrategi 2020-2023. Det er viktig at arbeidet som er nedlagt i temaplanen innarbeides i Kommuneplanens arealdel når denne tas opp på nytt. Gjeldende arealplan går til 2026.

Kommuneplanens samfunnsdel (2012-2025), Stedsutviklingsplan for Storslett og Sørkjosen og Kommunedelplan for idrett, friluftsliv, fysisk aktivitet og bygging av anlegg er andre planer hvor det er naturlig at elementer fra temaplanen for kulturminner innarbeides ved rulleringer av planene.

Det er laget en egen temaplan for krigsminner som ble vedtatt av kommunestyret i 2017 (sak 40/17). Denne planen tar derfor ikke for seg krigsminner i detalj, men inneholder en kort redegjørelse for hvilke krigsminner kommunen har identifisert som viktige, og handlingsdelen inkluderer også tiltak for krigsminner.

Eksterne planverk på lokalt nivå som er viktige, er blant forvaltningsplanene for landskapsvernområdene i kommunen, samt forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark. I disse planene inngår formidling og skjøtsel av kulturminner.

1.5 Organisering og medvirkning

Nordreisa kommune har samarbeidet med Nord-Troms museum i utarbeidelsen av denne planen, Museet har blant annet bistått med kulturminneregistreringer, informasjon og sammenfatning av rapporten.

Pandemien har gjort det vanskeligere å gjennomføre arrangementer og andre aktiviteter som kunne økt medvirkningsprosessen. Det har blitt avholdt folkemøte, og gjennom utstillinga "Riv Skiten?" som åpnet på Halti i desember 2021, har besøkende i alle aldre også kunnet komme med innspill og vurderinger av kulturminner og bygninger som er identifisert i planen. Det har også vært mange, gode møter og samtaler med både forvaltere og eiere av kulturminner og bygninger i kommunen, og det har blitt arrangert en historisk vandring sammen med Nord-Troms turlag hvor dette var tema.

Dokumentasjon av kulturminner. Foto: Lise Brekmoe

Fra utstillinga "Riv Skiten?". Foto: Lise Jakobsen

Det har blitt gjennomført flere skoleopplegg med fokus på temaplanen i utstillinga.
Foto: Lise Jakobsen.

Historisk vandretur sammen med Nord-Troms turlag.
Foto: Lise Brekmoe

2. Kulturminnevern i Norge

I dette kapitlet tar vi for oss kulturminnevernet i Norge, med et særlig fokus på begrepsavklaringer og en gjennomgang av ansvarsfordelingen på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Riksantikvarens nettsider (www.ra.no) inneholder i tillegg en rekke informasjon om disse temaene og mye mer for de som ønsker å finne ut mer- det være seg forvaltere, eiere eller andre med interesse for kulturhistorien i våre omgivelser.

2.1 Kulturminner, kulturmiljø og immateriell kulturarv

Vi har allerede vært inne på kjernebegrepene kulturminner og kulturmiljø innledningsvis. Begrepene brukes ofte om hverandre, og av og til vil man også se at begrepet kulturlandskap brukes i stedet for kulturmiljø. På samme måte er det vanlig å bruke begrepet kulturminner også om historiske bygninger, noe vi også kommer til å gjøre i denne temaplanen når vi omtaler kulturminner på et mer generelt nivå.

En mer detaljert definisjon av disse to begrepene er å finne i Lov om Kulturminner, §2. Med **kulturminner** menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med **kulturmiljøer** menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kuivakoski/Tørfoss kvengård er et kulturmiljø, men innenfor området finner vi ulike bygninger som hver for seg er kulturminner. Foto: Ørjan Bertelsen/NTRM.

Over til venstre: Før hadde mange gårder egen smie, i dag er smedkunnskapen et tradisjonshåndverk som få mestrer. Foto: Ola Solvang/NTRM.

Over til høyre: Lille Skogholmen er et eksempel på tette bånd mellom fysisk og immateriell kulturarv. Holmen var rettersted og ble gravplass for drapsdømte Moses og Michel i forbindelse med mordene på Rotsund gård mot slutten av 1700-tallet. Fortellinga om drapene har siden blitt en del av lokal fortellertradisjon. Foto: NTRM

Et annet uttrykk som er brukt i temaplanen er **immateriell kulturarv**, blir av UNESCO definert som følgende:

«immateriell kulturarv» betyr praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv.

Immateriell kulturarv kommer blant annet til uttrykk gjennom tradisjonelt håndverk, muntlige tradisjoner, utøvende kunst og sosiale skikker.

Å bevare immateriell kulturarv handler det om å ivareta og holde levende praktiseringen av håndverk og fortellertradisjoner, men også om å dokumentere gjennom intervjuer, foto, nedtegnelser og film. På samme tid som man kan si at mye av det som defineres som immaterielle kulturminner er mindre håndfaste, er det tette bånd mellom det materielle og immaterielle- ivaretagelse av våre historiske bygninger er avhengige av nettopp tradisjonshåndverkene og kulturminnene får ytterligere verdier på grunn av fortellingene som kan berettes om dem.

Havnnes handelssted (t.v) ble vedtaksfredet i 1971, mens steinalderboplassene på Hamneidet (i midten) og reingjerdet i Rotsunddalen (t.h) er eksempler på automatisk fredete kulturminner. Foto: NTRM.

2.2 Fredet eller verneverdig?

Når det kommer til vernet av kulturminner, så er det slik at både kulturminner, kulturmiljø og bygninger kan være underlagt ulike former for vern, ofte med begrunnelse i lovverket og med retningslinjer som sier noe om hva man kan gjøre, og dermed også hva man ikke kan gjøre.

Den aller strengeste formen for vern i Norge er fredning, og dersom et kulturminne eller en bygning er fredet, må alle inngrep eller endringer godkjennes av myndighetene.

I Norge kan et kulturminne være **vedtaksfredet** eller **automatisk fredet**. Et vedtaksfredet kulturminne er fredet gjennom særlig vedtak for det enkelte kulturminnet, som Havnnes handelssted eller Sappen gamle skole i Nordreisa kommune.

Automatisk fredete kulturminner er derimot fredet i det øyeblikket man oppdager at de eksisterer, og inkluderer alle faste kulturminner fra før reformasjonen (1537) og samiske kulturminner fra 1917 eller eldre.

Listeføring er en annen måte å synliggjøre at et kulturminne eller en bygning har en kulturhistorisk verdi. Listeføring har sin bakgrunn i at de ulike departementene og underliggende virksomhetene utarbeidet oversikter over egen sektors kulturmiljø med høy kulturhistorisk verdi. Selv om kulturminner som er oppført i lister av ulike slag ikke har formelt vern, kan listeføringen ha stor betydning, for eksempel når kommunen skal treffe avgjørelse i sak om byggesøknad eller rivningssøknad. Søknaden vil kunne bli avslått med for eksempel henvisning til plan- og bygningsloven § 29-2 om visuelle kvaliteter, § 31-1 om bygninger med kulturell verdi og § 13-1 om midlertidig forbud mot tiltak.

Vi kommer tilbake til noen konkrete eksempler på listeførte kulturminner i Nordreisa senere i planen.

At noe oppfattes som **verneverdig**, betyr simpelthen at kulturminnet eller bygningen har vært gjennom en kulturhistorisk vurdering, og at man har konkludert med at det har en (eller flere) lokale eller regionale verdier. Det finnes eksempler på registre som inneholder bygninger, kulturmiljø eller kulturminner som er oppfattet som verneverdige - vi skal se nærmere på registre som omfatter Nordreisa kommune senere.

Normalt vil det være kommunene som sikrer vern av slike kulturminner ved hjelp av plan- og bygningsloven (PBL), som er det viktigste virkemiddelet kommunen har for å sikre kulturminner i egen kommune. Dette kan skje gjennom etablering av hensynssoner, hvor man gjennom kartfesting forsikrer man seg mot at verneverdige kulturminner blir revet eller forandret uten at fagmyndighetene har mulighet til å uttale seg.

De fleste verneverdige kulturminner og kulturmiljøer er ikke formelt vernet etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Mange blir likevel tatt godt vare på fordi de oppfattes som verdifulle av eiere og brukere.

2.3 Aktører i norsk kulturminnevern

Kulturminnevernet er organisert slik at ansvar og myndighet er fordelt på ulike instanser lokalt, regionalt og nasjonalt. De aller fleste av oss forholder oss stort sett til den lokale instansen (kommunen) og den regionale instansen (Sametinget og/eller fylkeskommunen).

2.3.1 Riksantikvaren

Primæransvaret for forvaltningen av kulturminner, steder og kulturmiljøer i Norge er lagt til Klima- og miljødepartementet. Dette arbeidet ledes av Riksantikvaren, som er et eget direktorat under departementet.

Riksantikvaren har det nasjonale faglige ansvaret for kulturminnevernet og har myndighet til å frede kulturminner ved enkeltvedtak eller forskrift. Riksantikvaren kan også komme med innvendinger mot tiltak som kan berøre kulturminner og kulturmiljøer, samtidig som direktoratet har myndighet til å gi unntak som gjelder utvalgte kulturminner og steder. Det er også Riksantikvaren som har ansvaret for de digitale tjenestene med data om kulturminner, kulturmiljøer og steder som benyttes i offentlig forvaltning.

2.3.2 Fylkeskommunen og Sametinget

På regionalt nivå er det fylkeskommunen og Sametinget som har forvaltningsansvaret for kulturminner. De er ansvarlige for å ivareta kulturminner og steder i forhold til arealplanlegging, det vil si sikre at kulturminner, steder og miljøer tas i betraktning ved planlegging, også på kommunale steder. Fylkeskommunen og Sametinget har beslutningsmyndighet i samsvar med kulturminneloven for de fleste kulturminner og steder, og er også ansvarlige for regionale planer og planbestemmelser. Både fylkeskommunen og Sametinget spiller også en viktig rolle som rådgiver for eiere av kulturminner som ønsker faglige vurderinger av for eksempel bygninger og muligheter for skjøtsel eller tilrettelegging.

Fra januar 2020 har flere oppgaver innen kulturminneforvaltningen blitt overført fra et statlig til et regionalt nivå. Blant annet gjelder dette ansvaret for de fleste fredete arkeologiske kulturminnene og fredete og vernede fartøy.

2.3.3 Landsdelsmuseene

I Norge er ansvaret for utgravninger og arkeologiske gjenstander lagt til de arkeologiske museene, ofte omtalt som landsdelsmuseene. For Nordreisa kommune er det dermed Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø som har ansvaret både på land og under vann.

2.3.4 Kommunen

Kommunen har forvaltningsområde for et stort felt av kulturminner som ikke er automatisk fredete eller underlagt andre former for formelle vern (f.eks. listeføringer). Det er et ønske fra Riksantikvaren at kommunene skal ta mer ansvar for kulturminnevernet, noe denne planen er et eksempel på.

I Riksantikvarens Kommunestrategi 2019-2022 beskriver Riksantikvaren kommunens rolle og ansvar: *”Kommunene har et stort lokalt handlingsrom innen samfunnsutvikling og arealforvaltning. Det er derfor svært viktig at kommunene har et bevisst forhold til forvaltning og bruk av kulturminneressursene i kommunen.”*

En god kulturminneforvaltning på kommunalt nivå forutsetter en mer bevisst bruk av plan- og bygningsloven og samordning med andre sektorinteresser. Dette gir også større bevissthet om kulturminneverdier i møte med utbyggere, bedre samarbeid med befolkningen og økt tilgang på økonomiske virkemidler for eiere og forvaltning.

2.3.5 Nord-Troms museum

De regionale museene har ingen formelle ansvar innenfor kulturminnevernet utenom når det kommer til å ivareta egne anlegg. Nordreisa kommune er en av seks eiere av Nord-Troms museum, og det vil alltid være et tett samarbeid mellom museet som faglig rådgiver og kommunen. Museet drifter også Kuivakoski/Tørfoss kvengård og Sokkelvikhuset på vegne av Nordreisa kommune.

Det er også vanlig at kommunen og museet samarbeider om prosjekter som omhandler kulturminner, noe denne temaplanen er et eksempel på. Andre eksempler på felles prosjekter er skilting av kulturminner, skoleformidling og utstillinger.

2.3.6 Frivillige og eiere

Ikke alle har et formelt ansvar i kulturminnevernet, men spiller likevel en enormt viktig rolle. Eksempler på dette er frivillige lag og organisasjoner, som har aktiviteter som omfavner kulturminner.

Mange grendelag står for skjøtsel, skilting, dokumentasjon og formidlingstiltak tilknyttet kulturminner og lokalhistorie. Ofte er det også slike lag og organisasjoner som sørger for at kulturminner og kulturmiljøer bevares gjennom press og engasjement i kulturminnesaker. Det er en av kommunens viktigste oppgaver i kulturminnevernet å støtte engasjerte lag og foreninger.

De aller fleste kulturminnene er i privat eie, og eierne er avgjørende for ivaretagelsene av kulturminner på vegne av oss alle.

2.4 Kunnskapsgrunnet

Kilder hvor vi kan finne ut mer om kulturminner, bygninger og kulturmiljø inkluderer både publikasjoner og nettbaserte løsninger. Feltet for publikasjoner er svært bredt, og det er ikke innenfor rammene av en temaplan å gå gjennom alle, men gode kilder som kan trekkes frem er tidsskriftet "Menneske og miljø i Nord-Troms" som utgis årlig av Nord-Troms historielag og inneholder mye lokalhistorisk stoff. Kari Digre har publisert en rekke bøker som tar for seg Nordreisas historie, og bygdeboka for Nordreisa inneholder mange opplysninger om gårdshistorie og administrativ historie. De aller fleste lokalhistoriske publikasjonene er tilgjengelige gjennom Nasjonalbibliotekets nettsider og Nordreisa bibliotek.

2.4.1 Kulturminneregistreringer

Det meste av vår kunnskap om kulturminnene stammer fra kulturminneregistreringer. Både lovverk, samfunnsutviklinga og forskningsinteresser har medført at enkelte områder har fått langt større arkeologisk og forvaltningsmessig oppmerksomhet opp gjennom årene. En synliggjøring av gjennomførte prosjekter forklarer i stor grad hvilke type kulturminner vi kjenner til i Nordreisa i dag. Dette er imidlertid ikke en uttømmende liste over feltarbeid som har funnet sted.

De første kulturminneregistreringene foregikk på 1970- og 1980-tallet, hovedsakelig i landbruksområder, hvor arkeologene reiste fra gård til gård med spørreskjemaer og intervjuet grunneiere. Det er disse registreringene som utgjør grunnstammen i kulturminneregistreringene i Nordreisa i dag.

Et unntak i forbindelse med Nordreisa er de store vassdragsundersøkelsene på 1970-tallet, da Sonja Westrheim utarbeidet en omfattende rapport om kulturminner langs Reisavassdraget fra Storslett til Ráisjávri. Opprettelsen av nasjonalparken og landskapsvernområder gjorde også at man foretok kulturminneregistreringer øverst i Reisadalen i 2007 og 2008, slik at vi har god kunnskap om kulturmiljø og kulturminner i disse områdene i dag.

Forøvrig er utmarka i liten grad undersøkt, med unntak av de tilfeller hvor det har vært større tiltak som har utløst konsekvensutredninger eller andre forvaltningsregistreringer. Eksempler på disse er utbygginga av kv470-linja for noen år siden, hvor en stor mengde kulturminner ble registrert langs utredete traséer, samt registreringer i forbindelse med omsøkte småkraftverk og andre kraftutbygginger. Mange av disse undersøkelsene har utløst utredelsesplikten i reindriftssamiske kjerneområder og har økt vår kunnskap om den reindriftssamiske bruken av områdene betraktelig. Også søknader tilknyttet potensielle småkraftverk har utløst kulturminneregistreringer i utmarka som har gitt oss ny kunnskap om disse områdene. I tillegg kommer en rekke befaringer foretatt av regionale forvaltningsmyndigheter i forkant av mindre tiltak.

Nord-Troms museum har også gjennomført kulturminneregistreringer, deriblant kartlegging av krigsminner samt kartlegging av bruken av utmarka i Reisadalen med sidedaler.

2.4.2 Askeladden og Kulturminnesøk

Forvaltningas kulturminnedatabase driftes av Riksantikvaren og har fått navnet Askeladden. Databasen inneholder data om kulturminner og kulturmiljøer som er fredet etter kulturminneloven, vernet etter plan- og bygningsloven, eller kulturminnefaglig vurdert som verneverdige. Tjenesten er et verktøy for kulturminneforvaltningen, og ansatte kan få tilgang til å søke opp og registrere kulturminner i Askeladden. En offentlig versjon av denne databasen, Kulturminnesøk, er tilgjengelig på www.kulturminnesok.no, og inneholder registreringer i Askeladden, med unntak av de som er unntatt offentlighet (særskilt sårbare lokaliteter, graver m.m.)

2.4.5 SEFRAK-registeret og miljøstatus.no

I tidsrommet 1975 til 1995 ble det opprettet et register over alle bygninger fra før 1900 i hele landet, mens bygninger fra før 1945 ble registrert i Finnmark og Nord-Troms. Dette registeret har fått navnet Sekretariatet For Registrering Av Faste Kulturminne i Norge (SEFRAK), og kulturminnene ble kartfestet, oppmålt, fotografert og beskrevet på egne skjemaer. I Nordreisa ble dette arbeidet utført av Kari Digre. I Kartverkets eiendomsregister Matrikkelen kan du finne opplysninger om SEFRAK-bygningene, og innsynsløsninga www.seeiendom.no er åpen for alle. Du kan også finne opplysninger om SEFRAK-bygg på nettstedet miljøstatus.no. Detaljerte opplysninger om hvert enkelt bygg (byggeår, byggherre osv.) er ikke digitalisert, men finnes som et skannet arkiv hos fylkeskommunen, og kopi kan fås gjennom henvendelse til dem.

2.5 utfordringer

I arbeidet med kulturminner står vi overfor mange utfordringer. Muligens den største på nasjonal basis er gjengroinga av kulturlandskapet, hvor både jordbrukslandskapet som kulturmiljø forsvinner, og kulturminner blir vanskeligere å finne og se. Aktiv skjøtsel av områder er en måte å møte disse utfordringene på, men både menneskelige og økonomiske ressurser mangler for at vi skal kunne forhindre store deler av gjengroinga.

Mangelen på forskning gjennom systematiske registreringer, utgravninger og forskningsprosjekt gjør at vi i mindre grad har informasjon om vår historie i Nordreisa. Dels er det slik at tilgangen på skriftlige kilder om områdene som utgjør dagens kommune er få, og at vi i større grad er avhengige av de arkeologiske kildene for å få informasjon om livet før.

Dels har fornorskningen medført at særlig det reindriftssamiske, sjøsamiske og kvenske er tilnærmet usynlige i kilder fra slutten av 1800-tallet og 1900-tallet. Dette skaper utfordringer for vår forståelse og tolkning av historien. Kombinert med nedbrenninga mot slutten av 2. verdenskrig, hvor store deler av vår materielle kulturarv gikk tapt, gjør dette at vi står overfor store kunnskapshull, som i Nordreisa særlig rammer den sjøsamiske og kvenske historien.

Dette er ikke utfordringer Nordreisa kan løse alene, men er avhengig av drahjelp fra forsknings- og utdanningsinstitusjoner og statlige institusjoner. Samtidig skal kommunen være seg bevisst sin rolle for å ivareta særlig den kvenske kulturarven, som ikke har noen andre former for juridisk vern gjennom kulturminneloven.

3. Fredete og listeførte kulturminner og bygninger

I den følgende delen av temaplanen identifiserer vi bygninger, kulturmiljø og kulturminner i Nordreisa som har en formell status - det vil si som er underlagt ulike former for vern hvor enten lovverket eller listeføringer sier noe om hvordan disse skal forvaltes.

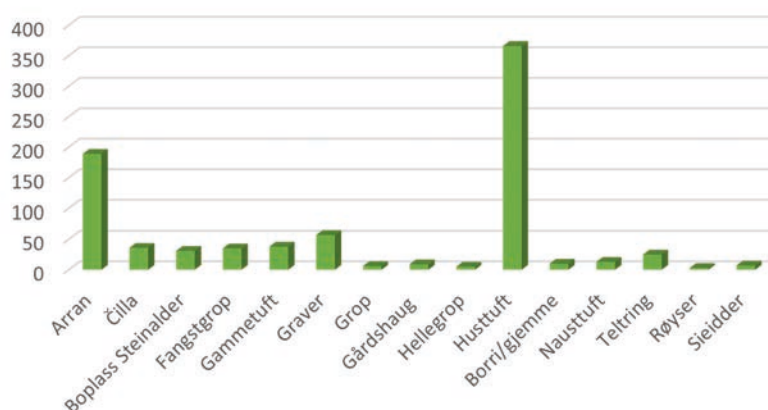
3.2 Automatisk fredete kulturminner

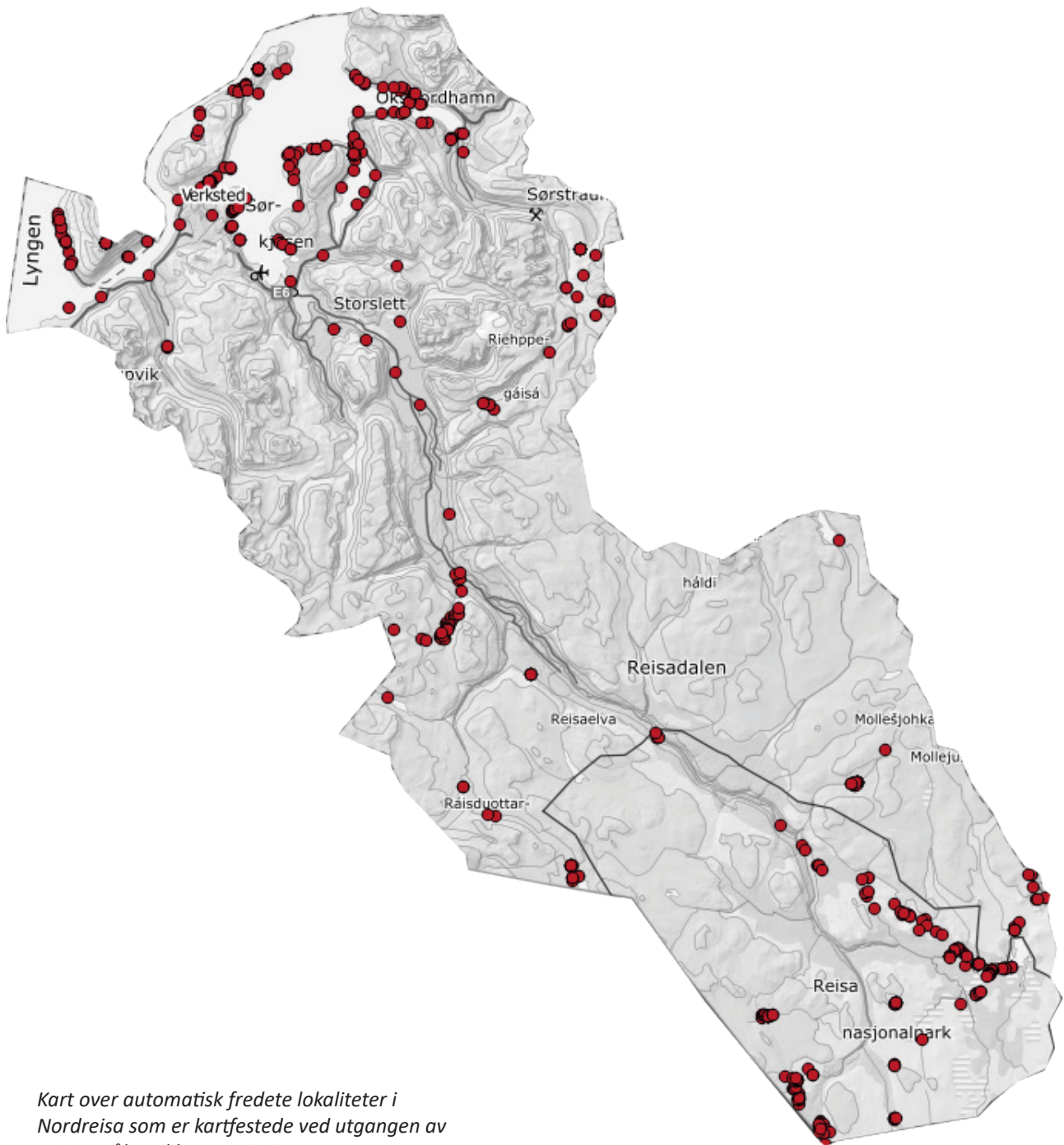
Automatisk fredning innebærer at kulturminnet er fredet direkte etter teksten i kulturminneloven, uten at særskilte vedtak er nødvendige. Alle faste kulturminner fra før år 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 første ledd. Som en ekstra beskyttelse har alle automatisk fredete kulturminner en sikringssone på minimum fem meter i alle retninger rundt det fredete objektet. Dette følger av kulturminneloven § 6. Samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 annet ledd.

Det er forbudt å sette i gang tiltak som kan skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner. Forbudet omfatter også en fem meter bred sikringssone rundt kulturminnet. Tiltakshaver har stanse- og meldeplikt hvis det viser seg at et igangsatt arbeid kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne på en måte som beskrevet ovenfor. Denne plikten oppstår når en avdekker automatisk fredete kulturminner som en på forhånd ikke vet om, eller ikke har grunn til å anta er til stede. Melding om funn innrapporteres til regional kulturmiljøforvaltning umiddelbart. Kulturmiljøforvaltningen avgjør snarest mulig – og senest innen tre uker – om arbeidet kan fortsette og vilkår for dette. Dersom det foreligger særlige grunner kan treukersfristen forlenges. Automatisk fredete kulturminner er Sametingets og fylkeskommunens forvaltningsansvar.

3.2.1 Automtisk fredete kulturminner i Nordreisa

I kulturminnedatabasen Askeladden, som er forvaltningens database over kulturminner, er det registrert 1017 automatisk fredete kulturminner i Nordreisa, fordelt på 701 lokaliteter. Disse kan i hovedsak fordeles på følgende typer kulturminner:

Kart over automatisk fredete lokaliteter i Nordreisa som er kartfestede ved utgangen av 2021. Målestokk 1:500 000.

Av disse betegnes hele 442 lokaliteter som bosetnings-aktivitetsområder, det vil si kulturminner tilknyttet boplasser og bosetninger som tufter, árran (samiske ildsteder), rydningsrøyser og gjerder. Disse er spredt utover store deler av kommunen, og det vil ikke være hensiktsmessig å gå gjennom alle disse i planen, så følgende er kun illustrative eksempler på ulike kulturminner innenfor denne kategorien. Tallet ved siden av bildene angir antallet registrerte kulturminner av denne typen i kommunen.

Gammetufter. Foto: NTRM

Hustufter/tufter. Foto: NTRM

*Árran (reindriftingsamiske ildsteder).
Foto: Sametinget*

Steinalderboplasser. Foto: NTRM

Andre typer kulturminner som er registrert i relativt stort omfang, er fangstanlegg. Vi kjenner til både čillaer (samisk betegnelse for skyteskjul for jakt med pil og bue) og fangstgropene. Čillaen består av en oppmuring av stein, som oftest halvbueformet. Disse finnes i områder med rullestein og ur, hvor det har vært relativt enkelt å bygge slike konstruksjoner. Fangstgropene er dype nedgravninger som er lagt i trekkrutene for reinen og sperrer slik at dyrene ikke har kunnet unngå å falle ned i gropa. Slike fangstanlegg er registrert i indre deler av Reisadalen og over Oksfjord, men det oppdages stadig flere slike felt, særlig av observante turgåere. Fangstanleggenes størrelse har blitt tolket som brukt av mindre familiegupper som har jaktet rein innenfor egne ressursområder.

35

Čilla. Foto: Sametinget

37

Fangstgrop. Foto: Sametinget

Bergmaleri. Foto: NTRM

72 fangstgroper og čillaer er registrert i Askeladden, men bare i 2021 har det kommet inn tips om minst 55 fangstgroper som har blitt oppdaget av turgåere, så det reelle tallet fangstanlegg i Nordreisa er langt høyere enn hva Askeladden viser.

En annen gruppe kulturminner som er verdt å nevne, er bergkunstlokalitetene i Sieimma i Reisadalen og på Vest-Uløya. Disse lokalitetene er to av totalt 21 registrerte bergmalerilokaliteter i Nord-Norge. Begge lokalitetene har menneskelignende figurer, dyr og streker, og gir oss unik innsikt i forhistoriske menneskers forestillingsverdener. I 2020 ble det oppdaget en ny lokalitet i Kvænangsbøtn, og trolig ligger det flere slike lokaliteter i regionen som venter på å bli oppdaget.

Fiskerbondens stue. Foto: W. Offerdal

3.2.2 Automatisk fredete bygninger

Siden fredningsgrensen for samiske bygninger er satt til 1917, har vi et mindre antall fredete bygninger som er identifisert som samiske i Nordreisa. Dette gjelder fem bygninger på gbnr. 50/1 (Askeladden 176192) - i dag kjent som Fiskerbondens stue, samt Gammelstua på gbnr. 67/25 i Steinsvika (Askeladden 242331).

3.3 Vedtaksfredete kulturminner i privat eie

Som vi husker, kan Riksantikvaren vedtaksfredede kulturminner og bygninger som ikke er automatisk fredete. I praksis betyr dette samme konsekvenser som for automatisk fredete kulturminner, hvor man ikke kan rive, flytte, påbygge, endre, forandre materialer eller farger eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Tiltak ut over dette krever tillatelse av vedkommende myndighet. I Nordreisa har vi tre vedtaksfredete anlegg. Det er Troms og Finnmark fylkeskommune som har forvaltningsansvaret for disse.

3.3.1 Havnnes handelssted (Askeladden-ID 87476)

Handelsstedet på Havnnes ble formelt vedtaksfredet i 1971 (på fredningstidspunktet tilhørte denne delen av kommunen Skjervøy).

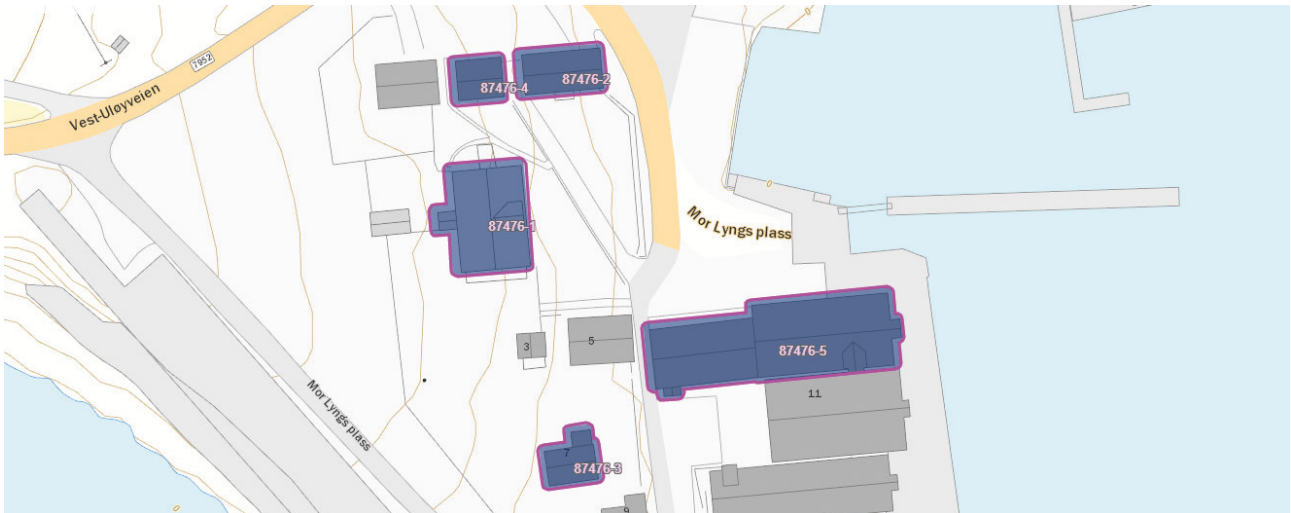
Funn viser at det har bodd folk på Havnnes i hvert fall i 6000 år, og det er gjort viktige funn som belyser forhistorien i regionen.

Som handelssted går Havnnes tilbake til 1795, da Tomas Andreas Lyng fikk kongelig bevilling. Han var gift med den legendariske Ovidie Lyng - også kalt "Mor Lyng". Hun drev stedet etter sin manns død i 1817 og fram til hun døde i 1848, 82 år gammel. Hun fikk ingen barn selv, men hadde 32 pleiebarn "under sin beskyttelse og kjærlige omsorg." Etter henne, overtok en av hennes pleiesønner, Jens Severin Hallen, handelsstedet. Hans datter Ovidie Fredrikke Lyng Hallen ble gift med Johannes Holmboe Giæver.

Siden 1868 har stedet blitt drevet av familien Giæver under fimanavnet Johs.H.Giæver. Fotografen Annie Giæver tilbrakte store deler av sitt liv på Havnnes, og samlingen etter henne er en av de viktigste dokumentasjonene av samfunn og mennesker i Nord-Troms fra første halvdel av 1900-tallet. I tillegg til sin betydning som handelssted, ble det også drevet et betydelig jordbruk, og stedet har en stor betydning for Nordreisas historie og forhistorie.

Havnnes handelssted. Foto: Christian Bergfald Giæver

Fredningen omfatter fem av bygningene på handelsstedet med følgende beskrivelser:

Foto: Christian Bergfald Giæver

87476-1 Hovedbygningen.

Stor panelt tømret bygning i to etasjer med en ark på midten av hovedfasaden. Liggende vestlandspanel. Teglsteinspanner på taket. Opprinnelige vinduer i behold på loftet. Ellers opprinnelig portal og hovedinngangsdør. Bygningen har i all hovedsak opprinnelig planløsning i behold. En god del av opprinnelige materialer og overflater er beholdt. Noen rom er imidlertid modernisert til forskjellige tider. Av spesielle ting kan nevnes den store jernkomfyren på kjøkkenet.

Mor Lyng-stua nærmest til høyre. Bak den skimtes Jomfruburet. Foto: Christian Bergfald Giæver

87476-2 Mor Lyng-stua

Lav to-etasjes tømmerbygning med stående profilert panel. Bygningen har to-rams vinduer med åtte ruter i hver ramme. Omramninger i empirestil. Bygningen ble i en periode ombygget til hybelhus, men er nå tilbakeført til opprinnelig planløsning og brukes som bolighus.

87476-3 Jomfruburet

Liten en-etasjes bygning med loft. Profilert tømmermannskledning, empirestilportal og vindusomramninger. Taket er tekket med skifer. Innvendige overflater er for det meste pusset opp/skiftet ut over tid, men opprinnelig planløsning er i hovedsak intakt.

87476-4 Bur-stabbur-loft

Tømret bygning i 1 1/2 etasje, kledd med tømmermannspanel på tre sider. Synlig malt tømmer på den siden som vender bort fra tunet. Lav bred inngangsdør panelt med fiskebeinsmønster. Klokke-tårn. Bygningen står på et rammeverk med stabber oppå tørrmurte natursteinsfundamenter.

Sjøhuset lengst til høyre på bildet er fredet. Foto: Christian Bergfald Giæver

87476-5 Sjøhus

Stolpebrygge med tømmerkjerner i 1. etasje, 2 1/2 etasje. Kledd med stående panel. Takteking av bølgeblikk, delvis malt. Brygga er bygd opp med et søyle dragersystem, men har 2 tømmerkjerner i 1 etasje. I 1. etasje er flere rom oppgradert og kledd og benyttes som lager for butikken (sammenbygd med). Forøvrig preges interiøret av synlige konstr.og ubeh. overflater. Deler av 2. etasje er innredet til utstillingslokale med en utstilling om fotograf Annie Giæver.

3.3.2 Gammelskolen i Sappen (Askeladden ID 249292)

I 1890 ble våningshuset, som vi i dag kjenner som Gammelskolen i Sappen, reist av Adam Isaksen. Det ble gitt rentefritt lån, mot at husverten leide bort deler av sin bolig til skolestue. Fra 1891 var det omgangsskole i ett av rommene i våningshuset. Gammelskolen i Sappen var det første skolebygget som ble oppført i Nordreisa (Raisi) . I 1913 ble hele bygningen tatt i bruk som skole. Fra 1928 ble det også internatskole med sovesaler i andre etasje og undervisningsrom og kjøkken i første etasje.

I vedtaksfredninga fra 2019 vektla Riksantikvaren at Gammelskolen i Sappen er et kulturminne som vitner om fornorskingspolitikken av kvenske/norsk-finske barn i nord. Fredningen omfatter selve skolebygget samt hagen rundt bygninga.

Gammelskolen i Sappen. Foto: NTRM

Elever utenfor skolen tidlig på 1950-tallet. Foto: NTRM

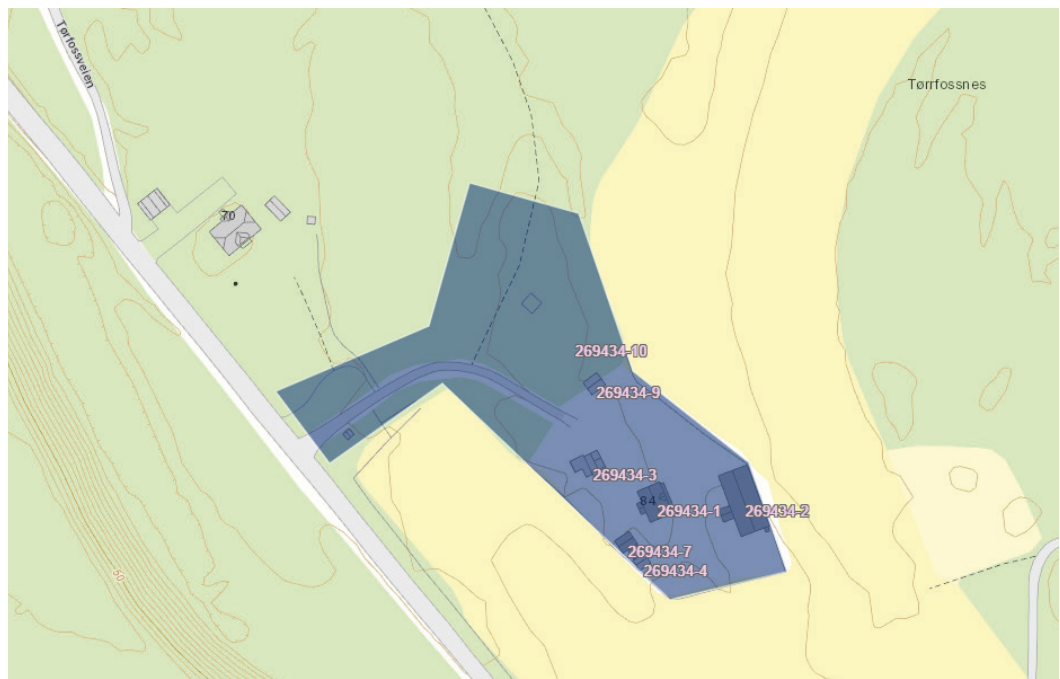
Foto: Ørjan Bertelsen/NTRM

3.3.3 Kuivakoski/Tørfoss Kvengård (Askeladden 269434)

Gården Kuivakoski/Tørfoss ble ryddet på 1750-tallet og vitner om den kvenske bosetningshistorien i Nord-Norge på 1700- og 1800-tallet. Selve gården består av våningshus, bårstue, røykbadstu og driftsbygning samt tre buer; kjøttbu, oste- og klesbu og redskapsbu. Røykbadstua er bygd etter den finske skikken i lafta tømmer, og er etter gammel tradisjon plassert i god avstand fra de andre husene på grunn av brannfaren. Våningshuset er bygd i 1931, mens ei av buene trolig stammer fra den første bosettingen på gården på 1700-tallet.

Våningshuset fremstår med innredning fra mellomkrigstiden, mens røykbadstue og buer vitner om hvordan gården kan ha sett ut på 1700-tallet. Det er flere typiske kvenske arkitektoniske elementer i huset. For eksempel skråner alle innvendige vinduskarmer nedover. Under karmen er det en vannoppsamler. Til forskjell fra hva som er vanlig ellers i Norge, har dørene her spileinnsettinger og ikke setteinnsettinger.

Kuivakoski/Tørfoss ble vedtaksfredet i 2019. Gården eies av Nordreisa kommune, men driftes og vedlikeholdes av Nord-Troms museum som et museumsanlegg. Bygningene er åpne for besøk sommerstid, og det holdes også formidlingsopplegg høst og vår. Anlegget er stengt om vinteren. I 2019 ble taket restaurert, og gården fremstår som godt vedlikeholdt, med unntak av driftsbygningen som er i svært dårlig stand. Det er også behov for vanntilgang på anlegget, og mulighetene for å få utendørs vanntilgang gjennom brønn og pumpe bør undersøkes.

3.4 Statlig listeførte kulturminner

Som vi var inne på innledningsvis, er listeføring en annen måte å markere at et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdige på. Både kulturminner som er formelt vernet (ved lov eller forskrift) og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte.

I St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand er det strategiske målet for kulturminneforvaltningen at *"Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskapning. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i et langsiktig perspektiv"*. Videre påpeker meldingen betydningen av at alle statlige sektorer utarbeider sektorvise verneplaner. Utvalget skal være kartlagt og valgt ut av sektoren/eiendomsforvalteren i samråd med Riksantikvaren. Flere etater, som Statens Vegvesen (2002) og Forsvaret (2000) har innarbeidet sine listeføringer i landsverneplaner.

I Nordreisa kommune er det tre statlig listeførte kulturminner. To av disse er blant Norges vassdrags- og energidirektoratutvalgte (NVE) utvalgte kulturminner, mens det tredje er oppført i Statens Vegvesens landsverneplan.

3.5 NVEs utvalgte kulturminner

NVEs "utvalgte kulturminner" er resultatet av et større prosjekt om teknisk-industrielle kulturminner. Prosjektet innebar en landsomfattende kartlegging og kulturminnefaglig vurdering av utvalgte vassdrags- og elektrotekniske anlegg i Norge. Det var også et mål at arbeidet skulle bidra til en fremtidig forsvarlig forvaltning og bevaring av anleggene som kulturminner. Resultatet foreligger i fire temaplaner, hvor temaet "Kulturminner i vassdrag" inkluderer kulturminner i Nordreisa kommune.

NVEs temaplaner begrenser seg til å peke ut anlegg med bevaringsverdi i et nasjonalt perspektiv. De tar altså ikke stilling til verneklasser og konkret forvaltning. Siden NVE som forvaltningsorgan og tilsynsmyndighet ikke står som eier av anlegg, vil oppfølgingen måtte involvere både eiere og andre myndigheter, spesielt kulturminnemyndigheter.

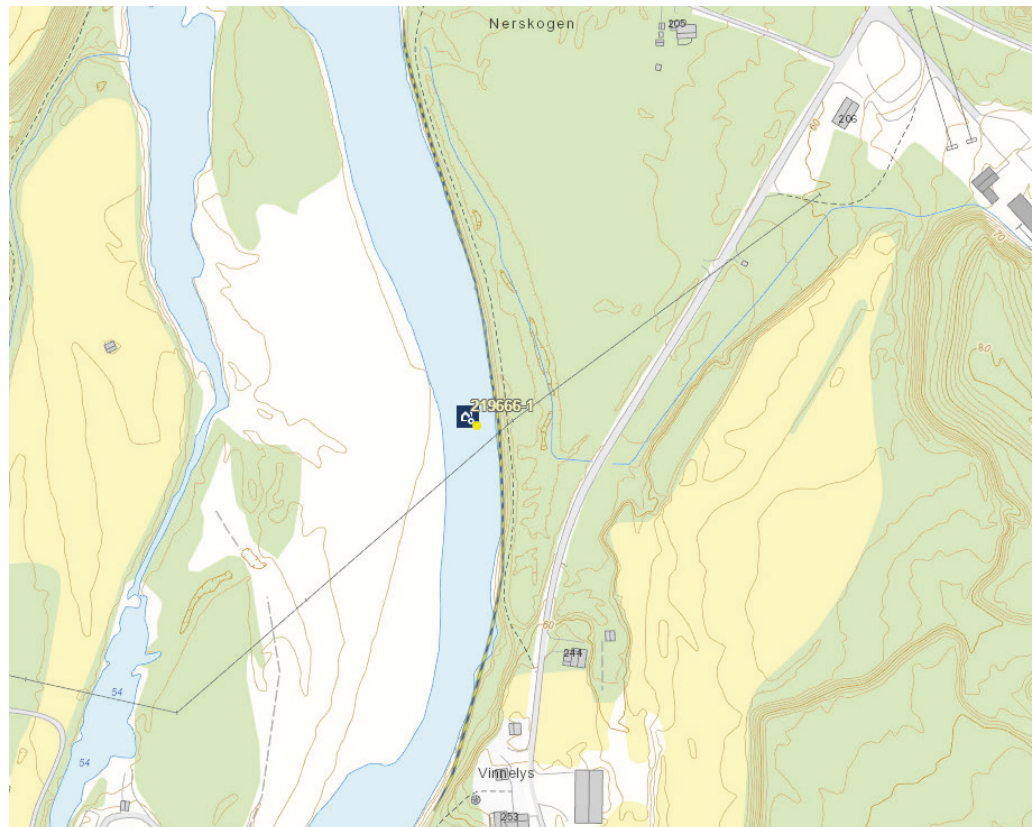
NVE har selv satt seg følgende mål i oppfølginga av utvalgte kulturminner i planene:

- Starte dialog med kulturminnemyndighetene om utfordringer, bevaringsformer og framtidig forvaltning av de utpekte anleggene.
- Formidle kunnskapen om disse verdiene i NVE, spesielt i det vassdrags- tekniske fagmiljøet. Her må også NVEs økonomiske virkemidler vurderes.
- Innarbeide rutiner for hvordan de utpekte anleggene skal tas hensyn til i NVEs saksbehandling, spesielt vassdragsteknisk planlegging og oppfølging.
- Dokumentere og formidle prosjektresultatene gjennom NVEs Museumsordning og museumsnettverket.
- Formidle anleggenes historiske verdier mer generelt gjennom f.eks. utstillinger, informasjonstiltak og arrangementer.

3.5.1 Forbygning i Reisaelva ved Vinnelys (Askeladden ID 21966)

Reisaelva kommer fra de sørvestlige grensetraktene til Finland og renner 120 km i nordvestlig retning før den når utløpet i Reisafjorden ved Storslett. 23 km sør for Storslett ligger Vinnelys. På østsiden av elva er det bygd et 480 m langt erosjonssikringsanlegg av sprengt stein.

Den opprinnelige planen til sikringsanlegget ved Vinnelys er fra 1929. Anlegget ble bygd av sprengt stein i en lengde på 220 m i årene 1938-1940. Siden den gang har saken om forlengelse vært en gjenganger. I 1964 ble da også anlegget forlenget. I 1984 ble området rammet av en større flom, elva senket seg og anlegget fikk skader i skråningsfoten. På slutten av 1980-tallet ble anlegget reparert og forlenget ytterligere. Den opprinnelige strekningen på 220 m er et av få gjenværende og intakte anlegg fra 1940-tallet i Nord-Norge. Forbygningen er godt synlig og bygd med mindre stein. Den eldste delen er mest sannsynlig anlagt manuelt.

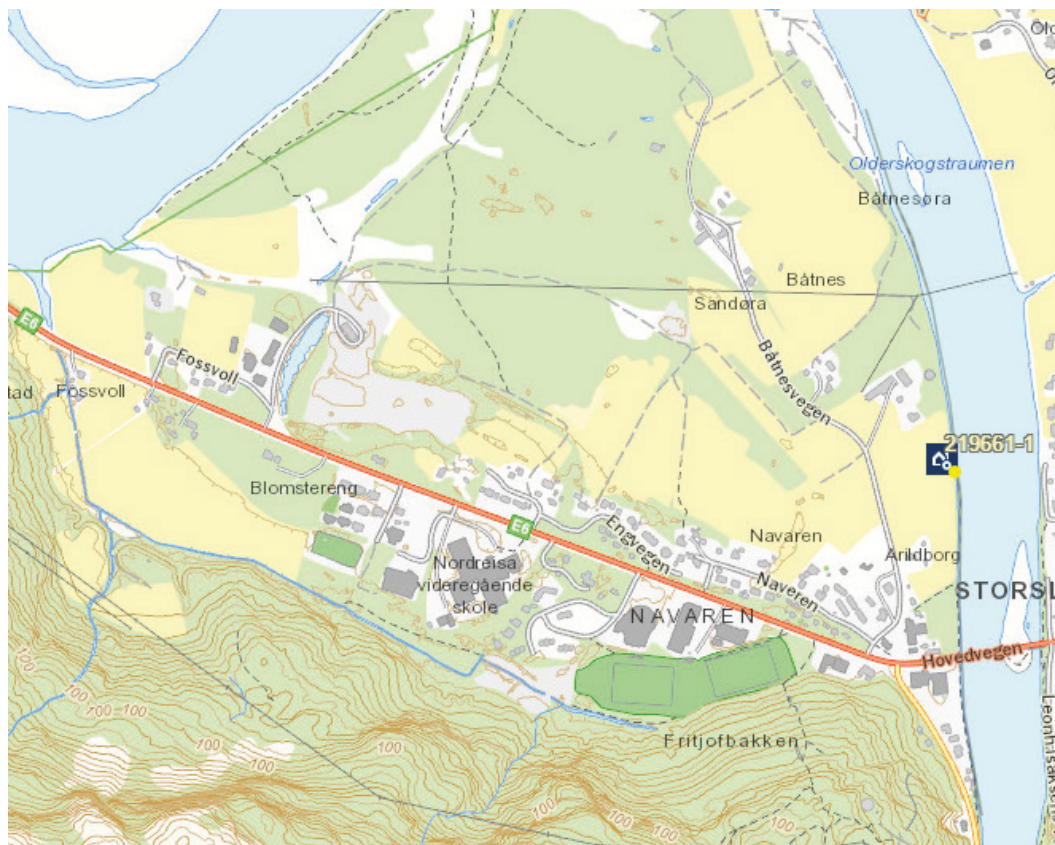

3.5.2 Forbygning i Reisaelva ved Skarpsno (Askeladden ID 219661)

Ved Storslett er det bygd et sikringsanlegg på vestsiden av elva. Øvre del av anlegget ved den gamle brua er tørrmurt. Nedenfor denne og ned til dagens E6-bru har et tradisjonelt erosjonssikringsanlegg blitt ombygd til en "moderne" tørrmur på 450 m, knyttet sammen med den eldre. Nedenfor dagens E6-bru er det fortsatt et tradisjonelt erosjonssikringsanlegg. Tørrmuren utgjør en del av fasaden mot elva ved nasjonalparksenteret.

Allerede i 1950 ble den første planen om en forbygning i Reisaelva ved Skarpsno utarbeidet. Grunnen var at elva på høyre side hadde begynt å grave seg inn på dyrket mark på eiendommene til Skarpsno og Naveren. Planen la opp til å plastre en elvestrekning på 720 m med sprengt stein i 0,5 m tykkelse. I 1954 utførte NVE med sysselsetningsmidler, foreløpige arbeider på en 200 m lang strekning nedenfor den nye brua. I 1968 ble ny plan utarbeidet med forslag om forsterkninger og forlengelse av anlegget på 510 m. Dette arbeidet er trolig utført på 1970-tallet.

Den totale lengden på anlegget er 1200 m. Etter flommen i Nord-Norge i 1997 ble sikringsanlegget skadet. På grunn av beliggenhet og med hensyn til eksisterende bru- og støttekonstruksjoner i murt stein, ble det besluttet å bygge en ny sikring av tørrmurt stein. Samtidig arbeidet Nordreisa kommune med planer om et nasjonalparksenter og elvepark ved Skarpsno. NVEs planer ble samkjørt med kommunens når det gjaldt blant annet adkomst fra elva og gangmuligheter under E-6 brua. NVEs plan ble utarbeidet i 1998 og utført i 1999-2000. Dette er det største tørrmuringsprosjektet utført i regi av NVE i Nord-Norge. Arbeidet har gitt økt kompetanse i prosjektering og utførelse av tørrmur som sikring. Beliggenheten nær elvepark og nasjonalparksenter forsterker kulturminneverdien.

3.6 Statens vegvesens Landsverneplan.

Vegvesenet ble i 1997 pålagt av Samferdselsdepartementet å utarbeide en verneplan i samarbeid med Riksantikvaren. Over 1000 vegminner ble registrert og kartlagt, og 97 veghistoriske miljøer og 173 enkeltobjekter ble tatt med i verneplanen.

Målet med utvalget er at alle vegminnene og vegmiljøene til sammen skal vise viktige trekk ved veghistorien. Dette betyr at det enkelte vegminnet ikke kan tas ut av verneplanen uten at sammenhengen og den etterstrebeta bredden i utvalget forsvinner. Verneplanen skal følges opp med utarbeidelse av planer for juridisk vern. Fra Nordreisa er Gammelbrua det eneste kulturminnet som er inkludert i Landsverneplanen.

3.6.1 Gammelbrua (opprinnelig navn Nordreisen bro)

(Objekt nr 108 i Statens vegvesens landsverneplan/Askeladden-ID 176408-1)

Gammelbrua er ei fagverksbru i stål med tredekke som eies av Nordreisa kommune. Den har en spennvidde på 63 meter, og kjørebredde på 2,5 meter. Oppå brua langs rekkverket er det lagt vannledning og elektriske kabler i en trekasse. Landkarene er bygd i tilhugget stein, og har høye og lange forbygninger langs elva. Vernet omfatter brukonstruksjonen med de murte brukarene på begge sider av elva. På toppen av fagverket er det ei ramme hvor det tidligere var festet høyspentlinje. Innsnevring i stål er sveiset på i 1990, etter at den ble gjort om til sykkel- og gangsti.

Arbeidet med bygging av ny bru med to spenn ble påbegynt i 1892, men en voldsom isgang i 1893 tok med seg brukaret som var satt opp midt i elven. Restene etter brukaret kan fremdeles sees når det er lite vann i elva. Nye planer ble lagt og resultatet ble denne brua i ett spenn som sto ferdig i 1899. Jernoverbygningen ble levert av Christiania Maskinverksted, og avtale om dette ble gjort direkte med vegdirektør Krag. Brua var i bruk frem til 1955 da ny bru ble bygd.

Gammelbrua i dag (t.v) og på 1930-tallet. Foto: NTRM/Annie Giæver.

Denne brutypen var i en lang periode den mest brukte i landet. Som ei av svært få nord i landet berget den seg gjennom krigsårene, og er en av de eldste bevarte bruene i Troms og Finnmark fylke.

Fredningen av broene skal sikre deres arkitektur og hovedpreg. Både broanleggets hovedstruktur, organisering og detaljering som tekniske løsninger, materialbruk, overflater og det fysiske preget som viser funksjon, skal opprettholdes. Formålet med fredningen av installasjoner og utstyr er å bevare objektets tekniske spesifikasjoner.

Landsverneplanen skal følges opp med med utarbeidelse av planer for juridisk vern. Brua har i dag status som listeført, og er foreslått fredet i medhold av kulturminneloven. Per dags dato foreligger det ikke en fredningssak for Gammelbrua, men listeføringa gir den allikevel en like god beskyttelse som en eventuell vedtaksfredning.

Forvaltning, drift og vedlikehold av vegminnene skal skje gjennom etatens ordinære styringsdokumenter og gjennom de ordinære rutiner. Siden Gammelbrua er i kommunal eie, og ikke er eid av Statens Vegvesen, foreligger det ikke en egen forvaltnings- eller formidlingsplan for brua som er utarbeidet av Vegvesenet. De vil imidlertid kunne bistå dersom kommunen ønsker å utarbeide slike dokumenter.

3.7 Statlig listeførte kirker

Kirker, kirkesteder, gravplasser og gravminner er styrt av trossamfunnsloven, gravplassloven og kulturminneloven, og har egne retningslinjer for forvaltning. Disse beskrives som viktige kulturmiljøer av myndighetene i Rundskriv Q-06/2020 med følgende begrunnelse:

«Kirkebyggene både har og har hatt en sentral plassering i landskapet, og sammen med gravplassene er de en kilde til opplevelser og kunnskap som vi ikke finner andre steder. Kirkene og gravplassene viser forestillinger og ritualer, vesentlige sider ved kulturhistorien, stilhistorien, materialbruk og håndverkstradisjoner fra middelalderen og frem til vår egen tid».

Videre heter det:

«Det er et overordnet mål at både kirkene og gravplassene brukes. Forvaltningen skal være brukervennlig og fremtidsrettet, samtidig som kulturmiljøverdiene ivaretas. Alle samfunnssektorer har et ansvar for å ivareta sine egne kulturmiljøer.»

Kirker og kirkesteder kan være automatisk fredete og vedtaksfredete som øvrige bygninger, men det finnes en kategori som er særskilt for kirkene. Riksantikvaren har utarbeidet en liste over kirker fra tiden etter 1649 med nasjonal kulturminneinteresse. Disse kirkene er ikke fredet etter kulturminneloven, men har fått et særlig vern gjennom forskrift til trossamfunnsloven § 15. Listen omfatter alle kirker fra perioden 1650 til 1850 (i underkant av 300) samt et utvalg nyere kirker (rundt 450 per oktober 2020). Dersom det skal settes i gang tiltak på disse kirkene som går ut over vanlig vedlikehold, skal saken forelegges Riksantikvaren til uttalelse før kirkens godkjenningsorgan treffer sin beslutning, jf. kirkebyggforskriften § 4.

I Nordreisa er Nordreisa kirkested og Rotsund kirkested listeførte. Begge disse eies av Nordreisa Sokn.

Nordreisa kirke (t.v) og Rotsund kapell. Foto: NTRM.

3.7.1 Nordreisa kirkested (Askeladden ID 95196 og 85163)

Søknaden om å få bygge en kirke med kirkegård i Nordreisa ble sendt inn i 1852 og innvilget i 1853. Kirka ble tegnet av arkitekt og statskonduktør Christian Henrik Grosch (1801-1865). Han var en betydelig arkitekt på 1800-tallet og tegnet også mange kirker i Nord-Norge, blant annet domkirka i Tromsø. Kirka ble innviet den 08. oktober 1856 av biskop Knud Gislesen.

At kirka ble plassert på Storslett var ingen selvfølge i en tid da det meste av reiser og transport foregikk til sjøs og Sørkjosen derfor hadde en langt mer sentral plassering. Det ble imidlertid vektlagt at kirka skulle være tilgjengelig for befolkningen i Reisadalen, noe som kommer tydelig frem allerede i søknaden som ble sendt til Kongen i 1852:

«(...) dette Sted er nemlig beliggende vel en fjerding's vei oppe i Dalen og tæt ved Reisens Elv og kan beqvemt søges af de høiere oppe Boende i Reisen Saavel tillands som nedad Elven der er farbar med Elvebaade.» Plasseringen på en bakketopp gjorde også at kirka ble synlig på lang avstand.

Under andre verdenskrig ble kirken brukt som bolig for tyske soldater og likhuset ble brukt som hestestall. Mye av inventaret ble borte på denne tiden. For eksempel ble dåpsfatet funnet i en haug med hestemøkk noen år etter krigen. Det ble siden restaurert og henger nå til pynt på veggen ved dåpsakristiet.

Foto: NTRM

Nordreisa kirke er en høyreist langkirke i nygotisk stil, og etter tradisjonen ligger den i retning øst-vest. Tømmeret ble i hovedsak hentet fra området som den dag i dag heter Kirkestilla i Reisadalen. Kirka rommer om lag 350 mennesker, dette utgjorde halvparten av kommunens innbyggere da kirka ble innviet. Ved vedlikehold av kirken opp gjennom årene har man forsøkt å ta vare på kirkens opprinnelige utseende.

Tømmeret er økset, og utvendig bordkledning kom ikke på plass før i 1866. Kirka er hvitmalt med grått skifertak som nylig gjennomgikk en omfattende restaurering. Det høye tårnet har en karakteristisk utforming med valmet tak som er bekronet av en åttekantet lanterne med høy, kjegleformet takhette.

Innvendig består veggene av upanelt tømmer, noe som gir kirka sitt karakteristiske utseende. Opprinnelig ble kirka oppvarmet av to vedovner som ble plassert på langsiden i kirka, men det ble installert elektrisk oppvarming i 1955, etter at Sikkajokk kraftstasjon ble satt i drift.

Kirkeklokka beskrives i en branntakstprotokoll fra 1856 som «af sædvanlig Metal og 7 Voger tung (70 kilo). Kirkeklokka ble støpt i Trondheim og ble i stor grad bekostet av private givere. Under klokkeringing i 1975 sprakk kirkeklokka på grunn av ekstrem kulde og lot seg ikke reparere. En ny klokke ble derfor kjøpt inn i 1976 fra et klokkestøperi i Tønsberg. Den gamle kirkeklokka er i dag utstilt på taket av dåpssakristiet inne i kirken.

Altartavlen er fra 1923. Den har tittelen «Nedtagelsen» og er laget av Mons Breidvik. Under maleriet står et sitat fra Johannes evangelium 1, 29: Se det Guds Lam som bærer Verdens Synd. Fra kirken ble bygget til altartavlen kom på plass stod det et enkelt hvitmalt kors på alteret.

Allerede i 1908 fikk kirken et harmonium i koret, og i 1968 fikk kirken sitt første pipeorgel, et orgel bygget av Vestre orgelfabrikk. Dette ble erstattet i 2005 da det ble anskaffet et nytt pipeorgel bygget av Robert Gustavsson orgelbyggeri.

Opprinnelig likhus, i dag sanitetsbygning (t.v), minnestøtte for falne under 2. verdenskrig og jernkors Foto: NTRM.

De første begravelsene på Nordreisa kirkegård fant sted 2. juledag 1856, samme år som kirka ble innviet. Men fremdeles var det noen som førte sine døde til kirkegårdene på Skorpa og Skjervøy av gammel vane, og kanskje for å kunne begrave sine døde nær slekta. Kirkegården har blitt utvidet ved flere anledninger – første gang i 1924. Ved utvidelsen i 1924 ble det besluttet å sette opp et stakittgjerde i tre rundt kirkegården, og etter hvert som kirkegården har blitt utvidet, har ytterligere gjerder blitt satt opp. Det opprinnelige likhuset er i dag servicebygg og ligger langs gjerdet ved hovedporten inn til kirkegården.

Gravstøttene er hovedsakelig steinstøtter. Det finnes noen få trestøtter hvor de eldste er fra begynnelsen på 1900-tallet. Den eldste, bevarte støtten er et jernkors datert 1865. Kirkegårdens eldste del utgjør et opp til 20 meter bredt belte rundt kirka. Flest umerkede graver finnes på kirkens sørside.

Kirkehelg på Storslett tidlig på 1930-tallet. Foto: NTRM.

3.7.2 Rotsund Kirkested (Askeladden ID 85319)

Rotsund kapell er ei langkirke i bindingsverk med 250 sitteplasser tegnet av Harald Sund og August Nielsen. Allerede i 1866 ble det opprettet og innviet en hjelpekirkegård for Skjervøy i Rotsund for Rotsund og Uløy. Kirkegården ble også til en viss grad benyttet av folk fra Follesøy og Vorterøy.

I 1887 fattet Skjervøy herredstyre et vedtak om oppføring av et kapell i tilknytning til kirkegården, og ei tomt på eiendommen Rotsunddalen bgnr 30/1 ble tinglyst. Men det skulle ta nesten femti år før kapellet ble realisert – til tross for stort engasjement og iherdig innsats fra initiativtakere. Det ble blant annet argumentert med at det var tilstrekkelig plass i Skjervøy kirke, og at økonomien ikke tilsa at det var forsvarlig å bygge et nytt gudshus. Byggestart ble derfor utsatt i en årrekke, før en byggekomité nedsatt av Skjervøy herredstyre endelig i 1930 klarte å realisere planene. Byggmester Tessem i Tromsø fikk byggeoppdraget i januar 1932, og i september det samme året stor bygget ferdig.

Blant inventaret var fire lysekroner fra Belgia, glassmaleri og altertavle ved kunstmaler Sinding-Larsen samt inventar fra Stokmarknes Trevarefabrik. Klokkene og steinmuren som omgir kirkegården var en gave fra Jens H. Giæver.

Rotsund kapell ble innviet den 18. september 1932 av Biskop Eivind Berggrav, og hele 21 barn ble båret til dåp og stadfestelse på innvielsesdagen.

Fotograf Annie Giæver var sterkt engasjert i bygginga av kapellet, og har også dokumentert kapellet i ulike sammenhenger. Foto: NTRM/Annie Giæver.

Rett før tvangsevakueringa sent i oktober 1944 ble Rotsund kapell rekvirert av okkupasjonsmakten. Tyske soldater la isolasjon rundt glassmaleriet for å beskytte det, og altertavlen hadde blitt skåret ned og brettet sammen, men dessverre på en slik måte at det ikke lot seg gjøre å berge denne. Etter hjemkomsten ble det funnet kulehull i rammen til altertavlen og på et bilde i sakristiet. Ny altertavle ble bestilt fra kunstneren Laura Schultz, og motivet er det samme som på den opprinnelige altertavla, Jesus og de to Emmausvandrerne.

Kapellet fikk elektrisk belysning tidlig på 1950-tallet og elektrisk oppvarming i 1958. Utvendig har det blitt gjennomført vedlikehold som bevarer bygningens historiske karakter, deriblant vedlikehold av tårnet og isolasjon i hvelvingen på kirkeskipet. Som et av få kirkehus i distriktet har Rotsund kapell et krusifiks som står i korbuen. Det er laget av kunstneren Lynum fra Trondheim, og ble anskaffet etter krigen. Kapellets store klenodium er kong Christian den IV's reisebibel fra 1647. Den ble gitt som gave fra familien Giæver på Havnes i 1948.

Kapellet ble totalrenovert i 1999 med bevaring av opprinnelige farger og detaljer.

Inventaret i Rotsund kapell. På bildet til høyre sees kulehullet fra 2. verdenskrig. Foto: NTRM.

Foto: NTRM.

Da kapellet stod ferdig, ble det bygget en steinmur rundt kirkegården som omfattet både kapellet og den tidligere etablerte kirkegården. Muren var som nevnt en gave fra Jens H. Giæver og stod ferdig i 1934. Steinen ble hentet fra «Barnehjemslia» over Rotsund gård. I 1938 ble det plantet bartrær på området mellom kapellet og kirkegården, og området fremstår i dag som skogkledd. Kirkegården ble utvidet med om lag 20 mål i 1978.

Gravminnene er i hovedsak stående steinstøtter. På kapellveggen er det festet en plakett til minne om de falne fra Skjervøy kommune, og Magne Nilsen, som omkom i et flyangrep på erstatningsrutene i juli 1944, er hedret med en bautastein på familiegraven.

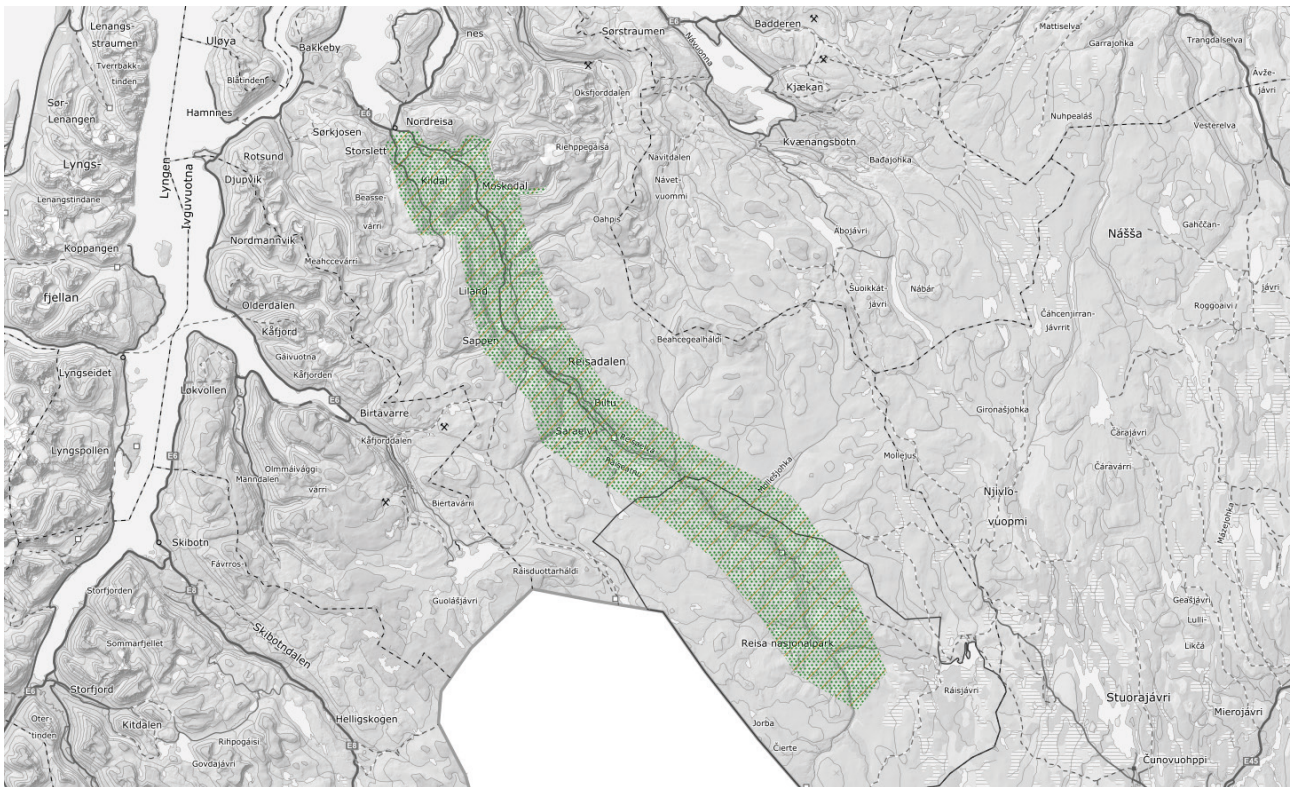
3.8 Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse

Riksantikvaren vil styrke arbeidet med landskap og utarbeider som ledd i dette et landsomfattende register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Dette skal være et verktøy for kommunene og relevante sektorer slik at de kan ivareta viktige landskapsverdier i sin planlegging.

Målet med prosjektet Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) er :

- å få oversikt over landskap av nasjonal kulturhistorisk interesse i alle landets fylker
- å bidra til økt kunnskap og bevissthet om landskap i kommuner og relevante sektorer
- å gi tidlige og tydelige signaler fra kulturminneforvaltningen om hvilke landskap arealplanleggingen må ta særlig hensyn til.

KULA-registeret er ikke en verneplan og landskapene blir ikke fredet eller vernet ved at de blir med. KULA er et signal om at det er viktig å ta hensyn til verdiene, og skal være et kunnskapsgrunnlag som kommunene og andre etater kan bruke i sin arealplanlegging. Det er viktig at landskapene fortsatt er i bruk og at jorda og skogen drives videre. Fortsatt drift kan i mange tilfeller være avgjørende for å ta vare på landskapsverdiene. En KULA-status skal ikke stoppe utviklingen, men bidra til en god utvikling som ivaretar verdiene.

Utstrekningen av KULA-landskapet. Kilde: RA/Askeladden

KULA-registeret ble ferdigstilt i Troms i 2018, og i Nordreisa ble Reisa dalen som kvensk landskap inkludert i registeret:

«Kvenene er en nasjonal minoritet i Norge, med et eget språk og en sterk historie om nød, arbeidsvilje og undertrykkelse. Reisa dalen/Raisinvankka er et av de tidligste og best kjente kvenske bosettingsområdene i landet, og befolkningen har fremdeles en sterk kvensk identitet. Tilstedeværelse vises gjennom kvenske, lokale stedsnavn, arkeologiske spor og bygningstradisjoner. Kvener har bosatt seg mange steder i Nord-Norge og ellers i landet, men innvandringen til Reisa dalen/Raisinvankka startet allerede tidlig på 1700-tallet, og det er få steder en finner et landskap med så tydelige og varierte kulturhistoriske spor som her. Dette inkluderer også spor etter fornorskingspolitikken i form av internatskolene».

Videre vurderer Riksantikvaren følgende om sårbarhet og forvaltning:

"Langs elveløpet ligger steder med kvenske stedsnavn. Stedene er svært sårbare for endringer av elveløpet. Gjengroing i dalsiden og langs dalbunnen er nå den største trusselen mot landskapsverdiene."

Konkrete forslag fra Riksantikvaren i forbindelse med registeret er:

- Tiltak langs elva slik som masseuttak og elveforbygninger bør være minimale.
- Hensynet til verdiene i landskapet bør vektlegges ved alle nye tiltak, slik som hyttebygging og reiselivsutvikling. Dette bør nedfelles i generelle bestemmelser i kommuneplanens arealdel.
- Det bør utarbeides informasjon om de kvenske stedsnavnene, blant annet gjennom skilting.
- Området bør vises i kommuneplanens arealdel som hensynssone c) med særlig hensyn til landskap. Det bør utarbeides retningslinjer til hensynssonen samt generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel for å ivareta verdiene og sette rammer for arealbruken.

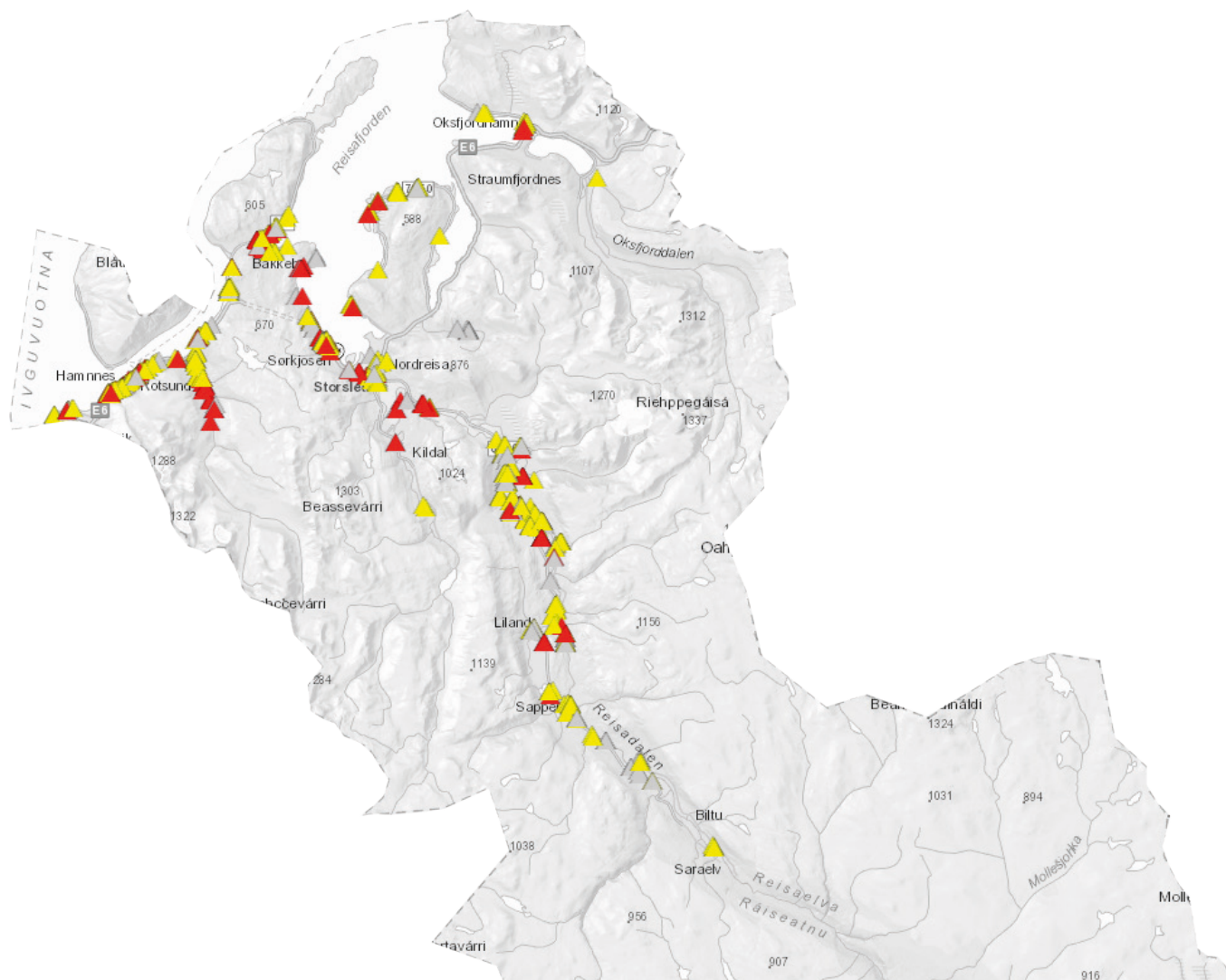
3.9 SEFRAK-registeret

Sekreteriatet for Registrering av Faste Kulturminner i Norge (SEFRAK) ble opprettet i tidsrommet 1975-1995, og inneholder en oversikt over bygninger fra før 1945.

SEFRAK-registeret er først og fremst et generelt kulturhistorisk register som har særlig verdi som kildemateriale for den lokale historien, og for å identifisere verneverdige bygninger i lokalmiljøet. Bygningene i SEFRAK-registeret er ikke underlagt spesielle restriksjoner, men er en tilråding om at kommunen bør vurdere verneverdien før man eventuelt gir tillatelse til å endre, flytte eller rive bygninga.

SEFRAK-bygningene er delt inn i to kategorier – hvor en kategori (gule avmerkinger) inneholder bygninger som er fra før 1945, mens den andre kategorien (merket rødt på kartet) er meldepliktige bygninger. Dette innebærer at eier må melde inn planlagte endringer på bygninga, og at fylkeskommunen skal uttale seg om søknaden før kommunen fatter vedtak.

I Nordreisa er det oppført 599 registreringer i SEFRAK-registeret, som i all hovedsak ble registrert tidlig på 1980-tallet. Grunnet mengden registreringer, har det ikke vært mulig å foreta en tilstandsvurdering av alle bygningene, men vi vet at en del av disse har blitt fjernet eller sterkt modernisert siden registreringene ble gjennomført for over 30 år siden.

OBJEKT *Skole, Solvoll skole, SOLVOLL, STORSLETT*

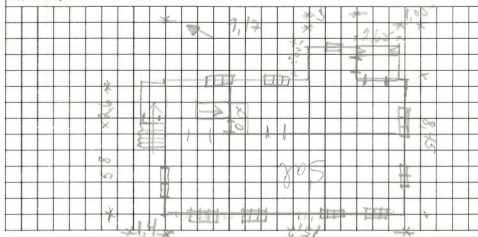
EIER (tittel, navn, postadresse) *Nordreisa kommune*

BRUKER (tittel, navn, postadresse) *flere leilakere*

REGISTRERING AV FASTE KULTURMINNER I NORGE
REGISTRERING AV HUS

ARKIV/KARTREF.	1	KORTARKIV-NUMMER	Kommunennummer	Registreringskrets nummer	Hus løpenummer		
	2	FOTOARKIV-NUMMER	Filnummer	Bildenummer, laveste	Bildenummer, høyeste		
	3	ØKONOMISK KARTVERK BLAD-BETEGNELSE	Sone	Øst-vest i sonen	Nord-sør	Målestokk	Bladnummer
	4	KOORDINATER (fylles ikke ut)	System	Akse/sone	Y = ±	X =	
LOKALISERING	5	KOMMUNE	Kommune, navn	Toppgr. betegnelse, navn og nummer			
	6	TOPOGR.BETEGNELSE	Gardsnummer	Bruksnummer	Udennummer (feste- m.m.)	lav. hej.	
BYGNINGSNUMMER (fylles ikke ut)	7	MATRIKEL-BETEGNELSE	Annen matrikelbetegnelse (bare for eiendommer utenfor landsmatrikelen)				
	8	BYGNINGSNUMMER (fylles ikke ut)					
	9	EIENDOMMENS NAVN, DIALEKT/OFFISIELT	Dialektform	Offisiell form			
FUNKSJON OG MILJØ	10	EIENDOMMENS VEG-/GATEADRESSE	Veg-/gatenavn	Veg-/gatenummer og -bokstav			
	11	OPPRINNELIG FUNKSJON (FORMÅL)	Lokal betegnelse på huset	Merknad			
FUNKSJON OG MILJØ	12	NÅVÆRENDE FUNKSJON (FORMÅL)	Kode 1	2	3	4	Merknad
	13	OPPRINNELIG SOSIAL MILJØSAMMENHENG	1. Kongehuset m.m.	2. Næringsdrivende	3. Tjenestemenn m.m.	Merknad	
	14	FORHOLDET TIL ANDRE HUS	1. Selvstendig hus frittst.	2. Del av anlegg	3. Gardsanlegg	Merknad	
	15	FYSISK MILJØSAMMENHENG	1. Større tettsted (by)	2. Mindre tettsted	3. Gardsanlegg	Merknad	
16		4. Seteranlegg	5. Annen husgruppe	6. Enkeltbus, spredt			

44		VERNEVERDI							
EGENVERDI				SOM DEL AV MILJØ				Vurderingen utført av	
Høy	Midd.	Lav	Ingen	Høy	Midd.	Lav	Ingen	Dato	Underskrift
☐	☒	☐	☐	☐	☒	☐	☐	1/8-81	Kaivig, Digne
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	/	/
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	/	/

BYGGEÅTTE M. M.	17	UNDERBYGNINGENS KONSTRUKSJON	1. Grunnmur	2. Pilarer, lafestein e. l.	Merknad							
	18	KJELLERENS/UNDERETASJ. UTNYTTING M. M.	1. Opplyft	2. Gangheide	3. Kryperom	4. Åpen	Merknad					
	19	YTTERVEGGENS KONSTRUKSJON	1. Tre	2. Mur	3. Stept	Merknad						
	20	FASADEKLEDDING	1. Ingen	2. Jord, torv	3. Tre	4. Stein	Merknad					
	21	TAKFORM	1. Saltak	2. Valm m.m.	3. Pull, flatt	4. Hvelv, kup	9. Annet	Merknad				
	22	TAKTEKKINGS-MATERIALE	1. Nøver, torv	2. Tre	3. Naturstein	4. Tegstein	Merknad					
	23	ANTALL ETASJER	1et.	1 1/2	2et.	2 1/2	3et.	3 1/2	4et.	4 1/2	5 o.m.	Merknad
	24	HØVEDMÅL I PLAN	Lengde		Bredde		Skorsteiner		Merknad			
	25	ANTALL SKORSTEINER	1520	cm	845	cm	2	stk.				
	26	PLANFORM (fylles ikke ut)	Merknad									
ALDER, VEDLIKEHOLD, SIKRING M. M.	27	STILPREG (fylles ikke ut)	Merknad									
	28	TIDFESTING/BYGGÅR	Tidskode	Merknad		1921						
	29	TILBYGGING/OMBYGGING	Tidskode 1	2	3	Merknad						
	30	FLYTTING	Tidskode 1	2	3	Merknad						
	31	REKET/RENT/FALT I RUIN	Tidskode	Merknad								
32	VEDLIKEHOLDSSITUASJON	1. God stand	2. Beg. forfall	3. Framskredet forfall	4. Ruin	Merknad						
33	OFFENTLIGE TILTAK SOM KAN BERØRE HUSET	1. Ingen plan	2. Saner. plan	3. Regul. plan	4. Veg. huset selv	5. Byggepl. huset	6. Byggepl. andre hus	7. Vass- drags plan	8. Annet	9. Annet		
34	EIERS/BRUKERS MENING OM HUSET	1. Bevaring på stedet	2. Bevaring annet sted på samme eiendom	3. Flytting/salg til annen eiend.	4. Forfall/riving for godt							
35	FREDNING/SIKRING	1. Ingen fredning/sikring	2. Fredet etter lov	3. Sikret v/ offentlig vedtak	4. Sikret v/ offentlig erverv							

FORSKJELIGE OPPLYSNINGER	36	KARTFESTET PÅ ØKONOMISK KARTVERK?	Ja ☐	Nei ☐	
	37	REGISTRERT/OPPMALT FØR?	Ja ☐	Nei ☒	
	38	ELDRE FOTOGRAFIER/TEGNINGER?	Ja ☐	Nei ☒	
	39	BRANNFORSIKRINGSSELSKAP	Brannkassen		
	40	INNSKRIFTER, DEKOR M. M.	Pynt over og under vindu		
	41	BYGGHERRE	Nordreisa kommune		
	42	BYGGMESTER/ARKITEK	ukjent		
	43	ANDRE OPPLYSNINGER	Vinduer i 1. etg og 3. etg - bog 9 meter Pynt over og under - Spildør m/ 2 glass i øvre halvpart - Innvendige vegger fildels nedrevet, unntatt bærevegger 34: Skolen er restaurert ferdig til ungdomskole 1984		
	DENNE REGISTRERINGEN ER UTFØRT:				
	Stad <i>Svolvoll</i> Dato <i>1/8-81</i> Underskrift <i>Kaivig, Digne</i>				
REGISTRERINGEN ER UTFØRT/SUPPLERT/AJOURFØRT: Stad <i>Svolvoll</i> Dato <i>16/8-81</i> Underskrift <i>Kaivig, Digne</i>					

Signaler for kontrollfeltene:

- rubrikken utfyllt, opplysningen sikker
- " " " " usikker/mangelfull
- " " " " mangler
- " " " " , rubrikken irrelevant
- fylles ut med kodesiffer
- fylles ut med kryss

Eksempel på skjema for SEFRAK-registreringer. Kilde. TFFK

Generelt viser SEFRAK-registreringene, som forventet, at de områdene som ble hardest rammet av nedbrenninga mot slutten av 2. verdenskrig, som Oksfjord og Storvik, har færrest registreringer. Vi ser også at det i større grad er fjernet SEFRAK-bebyggelse i områder

Storslett i 1963. Foto: Widerøe.

Storslett i 2021. Foto: NTRM.

med stort utviklingspress, og da særlig Storslett.

I distriktsområdene har det i mange tilfeller blitt oppført nye våningshus på samme eiendom, og flere av de SEFRAK-registrerte husene står i dag tomme, eller brukes som ferieboliger. En del av disse preges av forfall og manglende vedlikehold. Driftsbygningene er imidlertid den type bygninger som i størst omfang preges av forfall, noe som henger sammen med endringer i jordbruket siden registreringene fant sted. I de fleste tilfellene er registrerte sommerfjøs i dag helt borte eller har falt sammen. Dette er ikke unikt for Nordreisa, men noe vi ser i hele Norge.

Kildemo/Gausdal. Foto: Mari Fjellanger

Bjørklygården. Foto: NTRM

Mange SEFRAK-bygninger er imidlertid godt bevarte og vedlikeholdte av eierne. Eksempler på disse er Kronegården på Storslett, Kildemo på Gausdal i Reisadalen og Bjørklygården i Sørkjosen - for å nevne et svært lite utvalg blant mange.

Tiltak og målsettinger for forvaltningen av bygninger inkludert i SEFRAK-registeret bør i første omgang rette seg mot en digitalisering og tilgjengeliggjøring av registeret, samt informasjon om retningslinjer for restaurering og mulige tilskuddsordninger.

Eiere og brukere av SEFRAK-bebyggelse er de viktigste aktørene for ivaretagelse av eldre bebyggelse, men de trenger informasjon om mulige tilskuddsordninger, og faglig bistand både for vurderinger av bygninger og hvordan disse skal ivaretas.

3.9.1 SEFRAK-bygninger med offentlig karakter

Selv om de fleste bygningene i SEFRAK-registeret er av privat karakter, som våningshus, uthus og fjøsbygninger, har enkelte av disse spilt en større samfunnsrolle, og kan derfor sies å ha en spesiell betydning for kommunens historie og utvikling. Herunder hører også SEFRAK-bygninger i kommunal eie, selv om noen av disse opprinnelig var gårdsbygninger av privat karakter.

3.9.2 Gamlegården i Sørkjosen (SEFRAK ID 1942-0009-023)

Sentrum i Nordreisa var i lang tid handelsstedet Sørkjosen, hvor det fantes både handels- hus, dampskipsekspedisjon, gjestegiveri, tingsted, poststed og sagbruk.

Den første handelen ble etablert etter gjestegiverbevilgning og bondehandelbevilgning i mai 1833, og på samme tid ble bygningen som i dag kalles Gamlegården oppført av handelsmann Peder Borch Lund senior. Bygninga er laftet med tømmer fra Reisadalen. Dette er den eneste bygningen som står igjen på handelsstedet, som opprinnelig huset en rekke ulike funksjoner.

Sørkjosen like før forrige århundreskifte viser Gamlegården i midten av bildet. Det store nauset som ligger til venstre, tilhørte handelsstedet, mens de mindre rorbuene og naustene som skimtes nede til venstre tilhørte folk som bodde et stykke fra havet. Bak til høyre ser vi fjøset på handelsstedet og til høyre for den, Tingsalen. Første etasje ble brukt som bolig til betjening og vaskeri, mens 2. etasje ble brukt under tingsamlingene. Foto: NTRM

På dette bildet ser vi også den store brygga med bryggeloft som ble brukt til lager av fisk og andre varer. Til venstre i bildet ser vi kaia. Foto: NTRM.

Kartutsnitt fra SEFRAK-registeret. Gamlegården er den eneste bevarte bygninga fra handelsstedet.

Foto: Heidi Arnesen.

Gården ble pusset opp og gjort om til møtelokaler i 1959. I nyere tid har bygningen gjennomgått store innvendige endringer, og det er lite igjen av det opprinnelige interiøret, men utvendig fasade er godt bevart, særlig på sidene som vender mot E6 (nord og øst-fasadene). Gamlegården driftes i dag som utleielokaler og det holdes ulike arrangementer i lokalene.

Gamlegården har stor verdi som formidler av historien om handelsstedet Sørkjosen og virksomheter tilknyttet denne historien.

3.9.3 Kronebutikken (SEFRAK ID 1942-0003-007)

Kronebutikken stod opprinnelig i krysset Gammelbruvegen/Tømmernesvegen. Landhandelen ble bygget av handelsmann Adolf T. Hansen i 1928, som erstatning for et enklere bygg som stod på samme tomt. Byggmester i arbeidet var "Severin-Rikken" fra Tomasjord, men tegningene skal Adolf T. Hansen og kona, Johanne, stått for. Det ble drevet landhandel i lokalene på Storslett frem til 1973.

Kronebutikken i dag (til venstre) og opprinnelig plassering til høyre.

Kronebutikken i dag. Foto: NTRM

Adolf T. Hansen og Arne Hansen Krone foran butikken i 1935. Foto: NTRM

I 1989 ble bygninga skadet i en brann, hvor bygningen fikk store skader, men butikkinventar og flere gjenstander i 1. etasje ble berget. I 1992 ble det inngått kontrakt mellom Nord-Troms museum og eierne, hvor Kronebutikken ble overført museet, som flyttet bygninga til Sørkjosen og restaurerte den til sitt opprinnelige utseende. Kronebutikken ble overført fra Nord-Troms museum til Kronebutikken DA i 2009. I de senere årene har det blitt påført en fløy som er tilpasset bygningens utseende.

Kronebutikken har stor verdi som formidler av landhandelshistorien i Nordreisa.

3.9.4 Rotsund gård (SEFRAK ID 1942-0103-029-033)

Norsk Finnemisjon ble stiftet den 28.02.1888 med kontor i Tromsø. I 1910 ble enda en samemisjons-organisasjon dannet. Den het Norsk Luthersk Finnemisjonsforbund og hadde sitt kontor i Stavanger. Disse to organisasjonene fant sammen i 1925 og tok da navnet Norges Finnemisjonselskap. I 1966 endret organisasjonen navn Norges Samemisjon.

Kjernen i oppropet til biskopen var at det samiske folk måtte få høre og lese Guds ord på samisk. Utover 1900-tallet etablerte misjonen egne institusjoner som barnehjem, aldershjem, sykehjem, vanførehjem og folkehøgskoler for å hjelpe samer. Ett av disse barnehjemmene var på Rotsund gård.

Som institusjon begynte hjemmet som senere ble Rotsundelv barnehjem, i Badderen i Kvænangen. Eiendommen i Kvænangen ble solgt, og Rotsundelv gård kjøpt - selve flyttingen av barnehjemmet fant sted i juli 1899. Gården var på denne tiden en stor gård med 18 kyr og tre hester. I 1903 ble det reist en egen bestyrerbolig, og i 1908 ble barnehjemmet utvidet med en ny hovedbygning. Hjemmet hadde da plass til 40 barn, og både gutter og jenter bodde på hjemmet. Barna kom fra store deler av Troms og Finnmark. I 1912 ble hjemmet ytterligere utvidet med en ny driftsbygning.

Hovedbygningen som ble oppført i 1908 brant ned i 1939. Krigen stanset planene for gjenoppbygging, og etter krigen ble barnehjemmet nedlagt. Gården ble driftet av Finnemisjonen frem til 1957, da gården ble solgt, mens hovedbygningen først ble solgt i 1962. Den nye eieren, Birger Ruud, opprettet en psykiatrisk institusjon på gården og fortsatte gårdsdriften frem til tidlig på 1990-tallet da institusjonen ble nedlagt. I dag er Rotsund gård privateid.

Den gamle hovedbygninga på barnehjemmet som brant ned i januar 1939. I bakgrunnen skimtes stabburet. Foto: NTRM

Følgende bygninger er bevart fra barnehjemstida:

0103-29 Bestyrerbolig, oppført i 1903.

Opprinnelig inneholdt 1. etasje tre stuer og kjøkken. Panelt bindingsverk over 1,5 etasje med saltak av skifer. Bygninga er modernisert i nyere tid og nye vinduer satt inn.

0103-30 Stabbur , oppført i 1925.

Stabbur med hus til klokke på mønet. Opprinnelig huset stabburet en bakerovn og kokegryte, men begge var revet da bygninga ble SEFRAK-registrert i 1984. Skifertaket er i relativt dårlig forfatning og det er noe sig mellom delen av bygget som står på betongpåler og den tørrmurte delen. Opprinnelig trapp har blitt fjernet.

0103-31 Vedhus, oppført i 1925.

Panelt bygning, i dag i bruk som garasje - moderne garasjeport på den ene møneveggen. Skifertak erstattet av bølgeblikk, opprinnelige vinduer bevart.

0103-32 Verksted, oppført i 1939.

Panelt bindingsverk med tørrsteinsmur. Opprinnelig verksted for trebehandling og metallarbeid i to ulike rom i 1. etasje. Verkstedet har i tillegg fire kjellerrom. Påbygd i senere tid. Opprinnelige vinduer bevart, men delvis i dårlig forfatning. Skifertak erstattet med bølgeblikk.

0103-33 Driftsbygning, oppført i 1912.

Driftsbygning i tømmer med 3 meter høy tørrmur. Bygninga måler 25 x 13 meter og er over 1,5 etasje. Taket er av skifer. Opprinnelig huset første etasje blant annet storfe fjøs, grisehus, hestestall og redskapsrom. Driftsbygninga har blitt påbygget i moderne tid.

SEFRAK-bygningene på Rotsund Gård har stor verdi som formidlere av samisk historie og institusjonshistorie i Nordreisa.

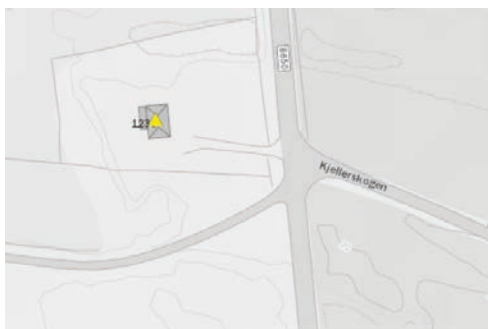

Foto: NTRM

3.9.5 Kjellerskolen (SEFRAK ID 1942-0006-025)

Den første skolen i Kjelderens skolekrets ble oppført i 1891 i et privathus. I 1908 ble bygget flyttet noen meter og påbygget med 1 etasje. Bygget fikk sin nåværende plassering i 1929, og ble ytterligere utvidet med inngangsparti på bygningens bakside. Hoveddelen er laftet tømmer med liggende panel. Vinduskarmene har utsmykninger, og det opprinnelige taket i skifer er bevart, i tillegg til de opprinnelige skoleovnene i klasserommene.

Første etasje er i økset tømmer. Opprinnelig klasserom og boligværelser for lærere i hver etasje. Bygningen var i drift som skolebygning til 1960, da den nye skolen i Snemyr ble tatt i bruk. Kjellerskolen er i dag i privat eie.

3.9.6 Solvoll skole (1942-0003-005)

Solvoll skole ble bygget i 1919 og førte til at man slo sammen flere tidligere, mindre skolekretser. Skolebygningen var stor nok til å romme en firedelt skole, og var skolekretsens hovedbygning frem til Storslett sentralskole stod ferdig på slutten av 1950-tallet. Det var fortsatt undervisning i bygningen frem til 1968.

Under 2. verdenskrig ble bygningen, som andre skolebygninger i kommunen, rekvirert av okkupasjonsmakten. Bygninga overlevde krigen, og i den første tiden etter krigen i 1945, ble kommuneadministrasjonen flyttet til et av klasserommene da kommunehuset var fullstendig rasert.

I 1984 ble bygninga restaurert og gjort om til ungdomsklubb. I 2019 og 2020 har det blitt foretatt en utvendig utskifting av panel på bygninga og taket er lagt på nytt. I dag holder Nordreisa Husflidslag til i lokalene.

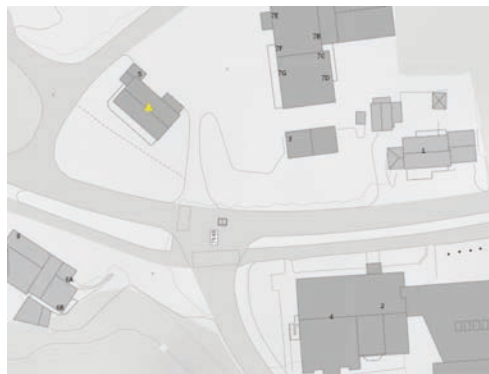
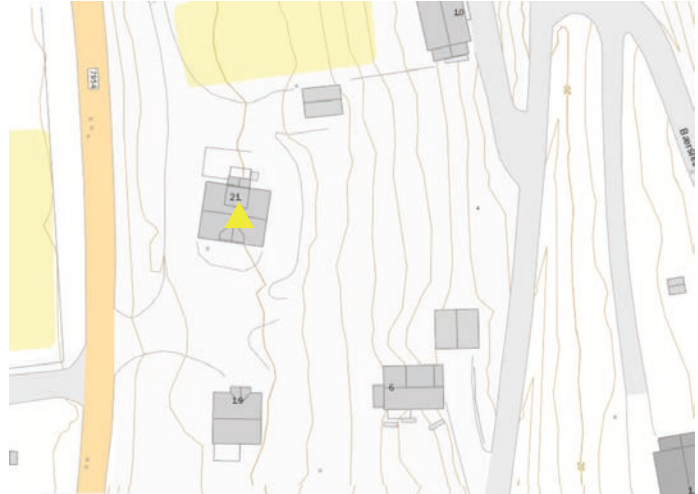

Foto: NTRM

Både Kjellerskolen og Solvoll Skole har stor verdi som formidlere av skolehistorie i Nordreisa. Begge bygningene ligger sentralt i sine miljø, og er viktige landemerker. I tillegg er Solvoll den eneste skolebygningen fra før 2. verdenskrig som fremdeles er i kommunal eie, og dermed er tilgjengelig for flere enn skolebygningene i privat eie.

Foto: Gunn Mandal

3.9.7 Internatet i Oksfjord (SEFRAK ID 1942-0305-005)

Lange avstander og dårlige kommunikasjoner førte til opprettelsen av internatskoler både i Sappen og i Oksfjord. Internatskolen i Oksfjordhavn ble påbegynt i 1926 og stod ferdig i 1927. Under 2. verdenskrig ble skolen rekvirert av okkupasjonsmakten. Skolen ble nedlagt på slutten av 1950-tallet, og elevene flyttet til Straumfjord skole. Bygningen ble deretter solgt til private og i en del år drevet som pub og selskapslokale.

Etter dette har bygningen blitt restaurert, og det har blitt bygget på en utvendig veranda. I dag står bygningen tom etter en ulmebrann som har medført at det meste av inventaret ble røykskadet og har blitt revet. Det utvendige er imidlertid bevart. Planen er å restaurere bygningen og ta den i bruk igjen.

Internatet i Oksfjord har stor verdi som formidler av skolehistorie i Nordreisa, med særlig vektlegging på realiteten for mange av datidens barn, som ofte måtte tilbringe ukesvis borte fra sine familier og hjem.

Under tvangsevakueringa ble husdyrene tvangsslaktet av okkupasjonsmakten. I Oksfjord ble de ført til sletta utenfor internatet, som kan sees i bakgrunnen. For mange ble dette stående som et svært traumatisk minne fra krigen. Foto: NTRM

Telegrafstasjonen i 1911. Foto:NTRM

Foto: Privat

3.9.8 Telegrafstasjonen i Rotsund (SEFRAK ID 1942-0102-038)

I 1895 ble telegrafbygget flyttet fra Djupvik og satt opp på Seljevoll i Rotsund som telegrafstasjon for Rotsund, Rotsundelv, Uløy, Djupvik og Birtavarre. Telegrafstasjonen var i drift helt frem til automatiseringa i 1982.

Bygninga har stor verdi som formidler av historier om kommunikasjon og samfunnsutviklinga i Nordreisa rundt forrige århundreskifte.

De fleste bygningene på gården Seljevoll er SEFRAK-registrerte. Telegrafstasjonen er den lille bygninga lengst til høyre på kartet over. Foto: Privat.

3.9.10 Sokkelvikhuset (SEFRAK ID 1942-0010-004)

Sokkelvikhuset ble kjøpt av Nordreisa kommune i 1990 og flyttet fra ytre Sokkelvik til Høeghvollen i Sørkjosen. Huset hadde da stått tomt siden tvangsevakueringa, og både vinduer og dører var ødelagte. Det forseggjorte inngangspartiet og de utskårne vindusomrammingene var imidlertid bevart.

Foto: NTRM

Bygningen ble oppført omkring 1850 i Holmen i Reisadalen og siden flyttet til Sokkelvik, og er et typisk midtgangshus med ark som vender mot sjøen. Sokkelvikhuset gjennomgikk omfattende restaureringer etter at det ble satt opp i Sørkjosen, i tillegg til at de tapte vinduene og døra ble erstattet, ble det også lagt nytt torvtak. I dag brukes bygninga som utstillingslokale.

Bygningen har stor verdi som et eksempel på et midtgangshus, som var en svært vanlig bygningstype i Nordreisa før krigen. Bygninga forteller også om byggeteknikker som lafting, treskjæring og taktekking med torv.

3.9.11 Sokkelvikbua (SEFRAK ID 1942-0010-005)

Bua, som fremdeles står i ytre Sokkelvik, tilhørte samme gårdstun som Sokkelvikhuset og ble kjøpt av Nordreisa kommune samtidig som våningshuset. Den opprinnelige planen var å flytte bua til Sørkjosen, men av uviss grunn ble dette ikke gjennomført.

Foto: NTRM

Tømmerbua har samme forseggjorte omramminger rundt inngang og vindu. Tømmerbua er avkutta, og er muligens del av en større bygning som har blitt flyttet hit. Bua har et loft som fremdeles er bevart, men tak og gulv er i dårlig forfatning etter å ha vært utsatt for vær og vind.

I tillegg til Sokkelvikhuset og tømmerbua, tilhørte opprinnelig to skjelternaust gårdstunet. Disse har i dag har falt sammen. Sokkelvikbua gir innsikt i ulike byggeteknikker og forteller, sammen med Sokkelvikhuset, om ulike typer bygninger på tradisjonelle gårdstun i Nordreisa rundt forrige århundreskifte.

3.9.12 Skog-huset (SEFRAK ID 1942-0003-012)

Foto: NTRM

Våningshuset på Skog, en av mange eiendommer som ble skilt ut fra Lyngsmark før 2. verdenskrig, ble oppført i 1932 av Norman Hansen. Eiendommen ble kjøpt av Nordreisa kommune i nyere tid.

I 1992 ble bygningen befart, og det ble utarbeidet tegninger av husets romplan og utvendige fasader i alle retninger. Bygningen har stått tom og uten vedlikehold mens den har vært i kommunens eie.

En befaring i 2021 fant at tømmeret er i god stand, og at det vil være mulig å restaurere bygninga. Dersom dette skal gjennomføres, må det utarbeides en istandsetningsplan. En forening som arbeider med planer for en eventyrpark på tomta rundt Skog-eiendommen har ytret ønske om at spørsmål rundt tomt og bygning avklares.

Våningshuset på Skog er et eksempel på en vanlig hustype fra mellomkrigstida i Nordreisa. Bygninga er også grundig dokumentert gjennom oppmålinger og registreringer på 1990-tallet.

Kommunen som eier må snarest mulig avgjøre fremtiden til bygningen, og avklare om den skal bevares.

3.9.13 Olsen verft (SEFRAK ID 1942-0011-005)

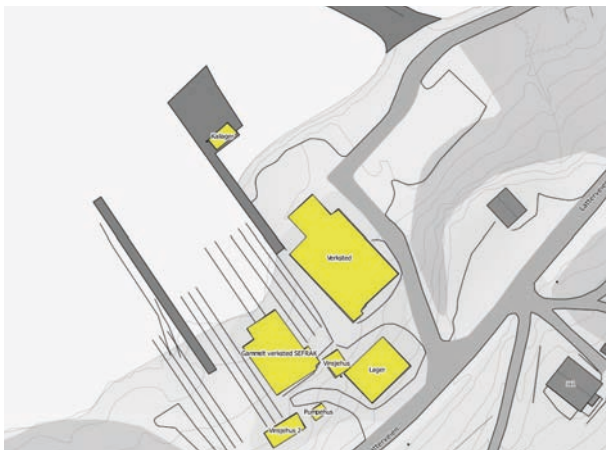

Foto:Wenche Offerdal

Olsens verft er et skipsverft og mekanisk verksted som utfører bygging av arbeidsbåter til oppdrettsnæringa. Verftet tilbyr også ombygging og reparasjon av fiske- og oppdrettsbåter samt klassing av fiskebåter. Firmaet ble stiftet i 1923 av Peder Olsen.

Firmaet ble først opprettet og hadde sine lokaler ved Eggeneset i bunnen av Bakkebyfjorden. Noen få år etter flyttes virksomheten til dagens lokalitet. Firmaet har vokst organisk i takt med økt produksjon og størrelser på båter. De store utbygningene skjedde på 1950-, 70- og 90-tallet, samt de første årene på 2000-tallet. De opprinnelige byggene og strukturen kan vi ikke se spor av. De ble revet allerede på midten av 1900-tallet. Spor som er registrert etter virksomheten er fra midten av 1900-tallet og frem til vår tid. Olsens Verft AS var i utgangspunktet en tradisjonell familiebedrift. Nå drives verftet av Helge J. Olsen, som er 3. generasjon. Verftet ble omgjort til AS i 1993. Firmaet har 8 ansatte.

I forbindelse med en detaljregulering av Olsen verft i 2018, foretok Sweco på vegne av Troms og Finnmark fylkeskommune en verdivurdering av det samla bygningsmiljøet, selv om kun én av bygningene er registrert i SEFRAK. I utredningen ble tre bygninger foreslått regulert til hensynsone bevaring kulturmiljø i reguleringsplanen.

I sin vurdering av verdi ble kulturmiljøet beskrevet som følger:
"Alle bygningene tilsammen bidrar til å danne et miljø. De fleste av bygningene er gode representanter for bygningsstil fra sin samtid. Bygningene i en tidsperiode på ca. 60-70 år – fra 1940-tallet til vår egen tid. Ingen av bygningene er sjeldne i nasjonal sammenheng. Alle bygningene er representative for sin type og bruk. Tre av bygningene skiller seg ut grunnet sin miljøverdi og sjeldenhet. De mest miljøverdige bygningene er også de som er de mest sjeldne og har stor kulturhistorisk verdi – Lageret og en del av det nye verkstedet, i tillegg til det SEFRAK-registrerte verkstedet. Bygningene er relativt sjeldne i lokalt miljø og representerer en bredde i arkitektoniske utforminger. Deres arkitektoniske verdi er av betydning for lokal arkitektur fra den aktuelle perioden. Dessverre de samme bygningen er de mest forfalne på verftet."

Olsen verft har stor betydning som formidler av kysthistoriske fortellinger og båtbyggertradisjoner.

Veianlegg bygget av tyske straffefanger i Hysingjord. Foto:NTRM

Gravplassen på Gorosomoen. Foto:NTRM

3.10 Krigsminner

Som nevnt innledningsvis, er det utarbeidet en egen temaplan for krigsminner, og vi går derfor ikke inn på detaljer om disse. Siden disse er inkludert i handlingsdelen, kan det likevel være på sin plass å kort redegjøre for krigsminner som har blitt definert som viktige for Nordreisa kommune i krigsminneplanen. Krigsminnene er ikke underlagt et juridisk vern gjennom inkludering i krigsminneplanen, men har blitt vurdert som kommunalt verneverdige på lik linje med kulturminnene som trekkes frem i denne planen.

Gorosomoen fangeleir og tidligere gravplass for sovjetiske krigsfanger.

Hysingjord - steinbrudd for tyske straffefanger.

Historien fangeleirene og de tilknyttede krigsminnene formidler, er av de sterkeste og viktigste grunnene til å formidle krigshistorie til nåtiden. De fysiske sporene både på Gorosomoen og i Hysingjord er beskjedne, men tidsvitner kombinert med historisk kunnskap gjør at disse stedene har stor formidlingsverdi.

Fallvika kystfort

Selv om kystfortet har blitt sterkt ødelagt under tyskernes tilbaketrekninger i mai 1945, har området svært høy formidlingsverdi. Dette gjelder forlegningen, kommandobunken og fjellanleggene, i tillegg til de mange posisjonene og løpegravene rundt kystfortet. Krigsminnene vitner om hverdagslivet til soldatene, militær strategitenkning både med hensyn til lokal organisering, men også i forhold til den internasjonale Atlanterhavsvollen. Den største trusselen for bevaring av kystfortet er gjengroing, noe som gjennom dugnad, tilskudd og fokuserte tilskudd kan endres på. Kystfortet er et av de viktigste krigsminnene i kommunen og bør formidles og bevares.

Fallvika kystfort. Foto: NTRM

Leirbukthula. Foto: NTRM

Kontrollpost på Heggemo, Reisadalen. Foto:NTRM

Brakketuft i Kjellerskogen. Foto:NTRM

Leirbukthula

Leirbukthula er godt bevart og er for tiden under tilrettelegging i regi av vennegruppa Leirbukthulas Venner. Den er trolig det best bevarte fjellanlegget i regionen, selv om kanonstillingen er sprengt og fylt igjen. Formidlingsverdien anses som stor. Fjellanlegget har ikke en nasjonal betydning, men er viktig for den regionale formidlingen av krigshistorien.

Tyskleiren, Kjellerskogen

Leiren i Kjellerskogen er godt bevart, og gir også et inntrykk av omfanget av okkupasjonsmaktens aktivitet. Området bør ivaretas, men ytterligere forskning omkring leiren og beskrivelser av denne i tyske arkiver vil kunne øke formidlingsverdien betraktelig da tuftene er uniforme og i seg selv ikke forteller så mye om dagliglivet for en tysk soldat og innholdet i en leir av en slik størrelse.

Kontrollpost, Heggemo, Reisadalen

Forsvar av Riksveg 50, Veibrink

Krigsminnene man finner langs veiene og ferdselsårene er i seg selv ikke unike, hverken på lokalt eller regionalt nivå. Slike stillinger og dekningsrom finnes trolig langs hele vegnettet i Troms i varierende antall og bevaringsforhold. Krigsminnene er mange og ensartede, som tilfellet er ved de 23 dekningsrommene på Sørkjosfjellet. De har derfor begrenset opplevelsels- og formidlingsverdi. Av lokalitetene som har blitt registrert, skiller imidlertid lokaliteten ved Veibrink seg ut ved at det her eksisterer et større antall ulike typer krigsminner. Terrenget er også slik at man kan benytte den tidligere traséen til Riksveg 50 for en eventuell tilrettelegging, og man forstår umiddelbart den militære tanken bak plasseringen av stillinger og dekningsrom. Lageret og stillinga er i seg selv betydelige krigsminner. Stillinga på Heggemo er unik i kommunen som formidler av tysk tilbaketrekking og kontrollposter som skulle overvåke en eventuell sovjetisk fremrykning.

Vaktpost ved Veibrink. Foto: NTRM

4. Kulturminner, bygninger og kulturmiljø uten formell vernestatus

I dette kapitlet tar vi for oss noen av de mange kulturminnene som ikke har en formell vernestatus. Disse er ofte omtalt som "nyere tids kulturminner" og favner et bredt spekter av kulturminnetyper, kulturmiljø og bygninger. Felles for disse, er at det er kommunen som har forvaltningsansvaret, men de har ingen formell status - det vil si beskyttelse i lovverket eller oppføringer i register/lister som sier noe om den kulturhistoriske verdien. Samtidig ser vi ofte at disse kulturminnene som ligger nærmere i tid, ofte er de som betyr mye for lokalbefolkningen.

Det er hverken mulig eller ønskelig å ta vare på alle kulturminner, og det må derfor foretas utvalg og prioriteringer. Vårt utvalg forsøker å inkludere et tverrsnitt av temaer og en god geografisk representasjon. Samtidig er det ikke sikkert vi har lyktes i å identifisere alle bygninger og kulturminner som forteller viktige historier. Temaplanen må derfor ikke sees som en uttømmende liste, ei heller en evigvarende liste - planen skal rulleres og nye kulturminner og bygninger kan legges til, eller fjernes fra, planen i fremtiden.

4.1 Gjenreisningsbebyggelse

Nedbrenninga mot slutten av 2. Verdenskrig hadde katastrofale følger, også i Nordreisa. I enkelte deler av kommunen ble bygningsmassen fullstendig slettet, i tillegg til store deler av vår materielle kulturarv forøvrig. Kommunikasjoner ble sprengt eller brent ned, og mange steder ble også stående bygninger utsatt for grovt hærverk som medførte riving i etterkrigsårene.

Med gjenreisninga var holdningen at førkrigsbebyggelsen ikke hadde holdt den kvalitet som måtte tilstrebes i de nye husene. Myndighetenes målsetting var at landsdelens standard skulle heves, og boligplanlegging ble med det for første gang en sentral oppgave for myndighetene.

Det ble utlyst arkitektkonkurranser for å få frem egnede hustyper for Nord-Troms og Finnmark. Husene skulle produseres sørpå og oppføres i nord. Overordnet målsetting var nært samarbeid mellom planleggere og befolkningen, og en vektlegging av funksjonelle bygninger.

Gjenreisningsbebyggelsen, bestående av både våningshus, driftsbygninger som fjøs, naust og uthus, er typisk for perioden og et en av de mest fremtredende arkitekturtypene i regionen. Mange våningshus har i imidlertid gjennomgått omfattende endringer og utbygginger, mens mange av driftsbygningene er i forfall grunnet manglende bruk og endringer i jordbruket. Gjenreisningsbebyggelsen har blitt et viktig symbol på befolkningens vilje til å bygge opp landsdelen etter tvangsevakueringa og nedbrenninga mot slutten av 2. verdenskrig.

Typisk gjenreisningsfjøs.
Foto: Judith Wiik.

Gjenreisningshus i Storvik.
Foto: Jørn Holm.

Bevart kjøkkeninnredning, gjenreisningshus. Foto: Jørn Holm.

Dette huset på Havnes har mange likhetstrekk med gjenreisningsbyggelsen, og er også tegnet av den kjente gjenreisningsarkitekten Kirsten Sand, men før 2. verdenskrig - tanken om funksjonalitet var med andre ord ikke bare et resultat av nedbrenninga. Foto: NTRM.

Gjenreisningsbebyggelse er imidlertid ikke omfattet av noen nasjonale retningslinjer for vern, og det er kommunens ansvar å forvalte denne bygningsmassen slik at den kan fortsette å fortelle fremtidige generasjoner om en svært viktig epoke i Nordreisas historie.

Det finnes mange hundre gjenreisningsboliger i kommunen, og eierne er den største støttespilleren kommunen kan ha for å bevare denne kulturarven. Informasjon til eiere om vedlikehold og betydningen av denne bygningsmassen er et viktig tiltak kommunen kan tilrettelegge for. Husbanken og fylkeskommunens veileder "Gjenreist og særpreget" tar sikte på å formidle kunnskap om hvordan eierne kan modernisere boligene på en måte som tar hensyn til den kulturhistoriske verdien.

4.2 Industrielle landskap

Spor etter gruvedrift og skiferuttak er å finne mange steder i kommunen. Kari Digre har skrevet boka "Malm og Stein" som er dedikert temaet, og her finner man mye informasjon både om kulturminner tilknyttet disse, samt historiene bak. Dette temaet kunne rommet et langt større utvalg, men vi har valgt å trekke frem tre områder i temaplanen. To av disse har blitt befart og verdivurdert av Norsk Bergverksmuseum.

4.2.1 Moskodalen Gruver

Veien til gruveområdet (t.v), slagghaugene (midt) og de to sjeldne smelteovnene i Moskodalen (t.h). Foto: Heidi Arnesen

Moskodalen gruver ble tatt opp med forsøksdrift fra omkring 1900. Gruvene ble overdratt fra A/S Nord-Reisens Gruber til det svenske A/S Skandia Kobberværk i 1906. Skandia bygde en dieseldrevet 40 HK kraftsatsjon (senere en 65 HK dampmaskin), kompressoranlegg for boremaskiner og smeltehytte for skjærsteinsmelting med to waterjacket-ovner i 1907. Omkring 100 menn var sysselsatt, men driften ble nedlagt året etter.

Ny, kortvarig drift kom i gang i 1917 og stanset i 1918. Skjærsteinen ble i denne perioden fraktet til Ankerlia for bessemering. Gruvene ble i 1929 overtatt av Birtavarres tidligere direktør Gudbrand Thesen (1869-1939) med selskapet A/S Moskodalens Kobberværk. Det ble først smeltet i den gamle smelteovnen, deretter oppsatt en ny. Skjærsteinen ble skipet fra Sørkjosen til England. Driften stanset allerede i 1930 etter sterkt fall i kobberprisen. Kulturmiljøet i Moskodalen består av to smelteovner, ruiner av et sjeidehus og grunnmurer etter en rekke andre bygninger samt en dam, en slagghaug og en haug med forvitret utsortert svovelkis. Ned dit fører en bremsebane fra gruva opp i fjellsida. Ved gruveinngangen finnes rester etter blant annet drivhjulene for bremsebanen. Til smelteovnene i Moskodalen går den gamle veien fra Reisadalen gjennom krevende terreng med store urer.

Det er etablert en kultursti fra parkeringsplassen og helt frem til gruvene som formidler historier om selve drifta, og om forholdene for de som hadde sin arbeidsplass her. Området er et svært populært utfartssted, og hvert år arrangeres Moskodalmarsjen av grendelaget. Private sørger også for at elva kan krysses via en hengebru som settes opp hver sommer og taes ned igjen om vinteren.

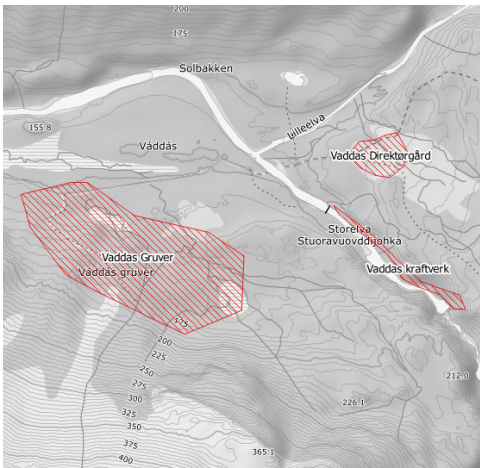
Norsk Bergverksmuseum vurderer Moskodalen smelteanlegg med sjeidehus og bremsebane samt veien til Moskodalen som viktige kulturminner. Videre vektlegger de at Moskodalen har kunnskapsverdi som et helhetlig, bevart kulturmiljø med innslag av både gruvedrift, oppredning, metallurgi, boliger, verksteder, veier og andre transportanlegg.

Smelteovnene er sjeldne eksempler på gjenstående metallurgiske anlegg av denne typen, og har teknologisk-historisk verdi. Opplevelsesverdien av kulturmiljøet er stor og berikes ved sammenhengen med det vakre fjell- og dallandskapet.

Maskineri ved kraftstasjon (t.v), tufter etter direktørbolig (midt) og slagghaug (t.h). Foto: NTRM

4.2.2 Vaddas

Øverst i Oksfjorddalen ligger restene etter Vaddas gruver (også kalt Vaddasgaisa gruver), som er regnet som den betydeligste kiskeforekomsten i området, uten at varig drift kom i gang.

Forekomstene ble anmeldt fra 1899 og ble fra 1900 undersøkt av det britiske selskapet Oksfjorddalen Coper Mining Company Ltd., fra 1906 av Sulitjelma AB. Prøvesmelting i 1908 ga dårlige resultater. I 1915 startet det Sulitjelma-eide selskapet A/S Vaddas en større undersøkelsesdrift og bygde i 1917-1918 en elektrisk kraftstasjon, kompressor og bormaskinanlegg. Det ble også opprettet telefonforbindelse og veianlegg som strakk seg 18 km fra Oksfjordhavn.

Driften sysselsatte 171 menn i 1917, men stanset i 1920. Rettighetene ble overtatt av staten i 1950, og i 1951 bevilget Stortinget midler til undersøkelser, som ble utført i regi av det statlige selskapet A/S Norsk Bergverk fra 1952 til 1957. Det ble utført diamantboringer og geofysiske undersøkelser og drevet stoller og stigorter med et belegg på opp mot 78 arbeidere og funksjonærer. Varig drift kom ikke i gang som følge av fallende kobberpriser.

Kraftstasjonen ved fossen i Storelva da den var i drift og grunnmuren slik den fremstår i dag. Foto: NTRM

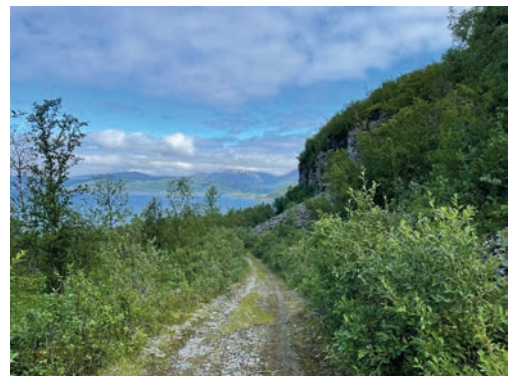
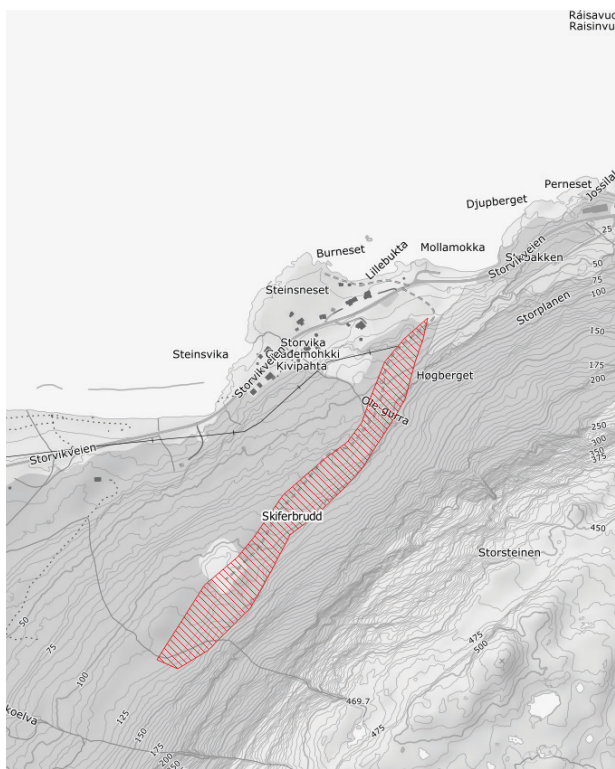

Kulturmiljøet i Vaddas består av tufter etter drifta på 1950-tallet, tipphauger og gruveinnslag i fjellsiden. Ved Storelva ligger rester etter en kraftstasjon med rørgate bygd 1917-1918. Norsk Bergverksmuseum fremhever i sin verdivurdering spesielt kraftstasjonen som inneholder et "temmelig komplett maskinelt utstyr". I tillegg passerer turstien rett ved tuftene etter direktørgården med omkringliggende kulturmark. Samlet har kulturmiljøet i Vaddas stor opplevelsesverdi.

4.2.3 Skifer i Steinsvika

Skiferbruddet i Steinsvika ble startet opp på 1860-tallet og er fremdeles i drift. Langs fjellfoten i området over Steinsvika og Fallvika finnes det mange spor etter skiferdriften, deriblant silpodunger som viser hvor skifersakser en gang har stått, stiger i fjellet, firingsstrenger fra uttakssteder til omlastingsplasser, rester etter arbeiderboliger og ferdigprodusert takstein som aldri ble fraktet vekk. Oppe under fjellet ligger også en gamle som fungerte som boplass for Stor-Nikolai fra Straumfjorden fra mandag til lørdag.

Gjennom området er det etablert en 3 kilometer lang tursti med skilting som forteller om driftas historie. Stien ble etablert i forbindelse med et nærmiljøprosjekt og er utført av lokale initiativtakere og 4H-klubben Polarstjerna på slutten av 1990-tallet.

Stor-Nikolaigammen (øverst) og veien gjennom skiferbruddet. Foto: NTRM.

4.2.4 Tiltak i industrielle landskap

Disse tre områdene er viktige kulturmiljøer fra tidlig nordnorsk industrialisering. Alle tre er mye brukte turområder. Formidlingspotensialet kan sammenlignes med Ankerlia i Kåfjord kommune, hvor man har skiltet de ulike tuftene og sporene etter gruvedrifta.

Kommunen bør undersøke mulighetene for å oppgradere skilting gjennom et samarbeid med private grunneiere, Statsskog og lag/foreninger som allerede er involverte i disse områdene. Kommunen kan for eksempel bidra med veiledning til å søke tilskudd, utarbeide skiltplaner, formidle kontakt med fagmiljøer og bidra med tilskudd til rydding av vegetasjon.

4.3 Etterkrigsbygninger

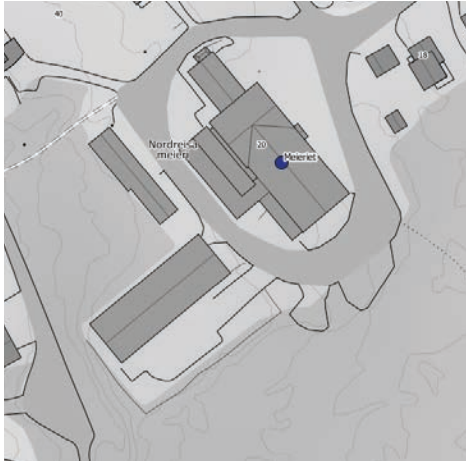
4.3.1 Meieriet i Sørkjosen

Det første meieriet i Nordreisa var Nordreisa fløtemeieri som åpnet i 1937. Bygningen ble tegnet etter datidens standardtegninger for fløtemeierier. Dette meieriet lå i Jubelen i Sørkjosen på grunn av nærheten til gode havneforhold både for levering og utskipping. I 1940 rekvirerte okkupasjonsmakten meieriet, og det ble ikke igangsatt produksjon på stedet etter at krigen var over. Det opprinnelige fløtemeieriet brant til grunnen i 2014.

Etter krigen ble det bestemt at man skulle bygge et nytt meieri på Øvergård i Sørkjosen basert på helmelksleveranse og kombinert drift. Meieriet stod klart til å tas i bruk i 1954 med leveranser av melk fra Nordreisa, Kåfjord og Skjervøy. Meieriet ble bestemt nedlagt i 1989.

Meieriet fotografert i 1963 av Widerøe, bygningen slik den fremstår i dag. Foto: NTRM og Widerøe.

I dag er hovedbrannstasjonen til Nordreisa brannvesen og Nordreisa kommunes anleggsavdeling lokalisert på det gamle meieriet. I tillegg disponerer Sivilforsvaret lokaler. Innvendig er meieriet lite egnet for bruken det har i dag, og det er store behov for oppussing og tilrettelegging.

Nordreisa meieri var en stor og viktig arbeidsgiver i kommunen, og forteller både om moderniseringa av jordbruket og endringer i Reisasamfunnet. Bygningen er et landemerke i Sørkjosen. Kulturhistorisk er det den utvendige fasaden mot E6 som bør bevares mest mulig intakt.

4.3.3 Kommunehuset.

Kommunens administrasjon ble flyttet fra Sørkjosen til Storslett under ordfører Leonhard Isachsens periode (1908-1935). Den opprinnelige bygningen, som var en laftet tømmerbygning, ble sterkt ramponert mot slutten av 2. verdenskrig, og ble revet. Frem til dagens kommunehus stod klart, holdt administrasjonen til i en brakke.

Dagens kommunehus er datert til 1949, og ble tegnet av Distriktsarkitekten for Nord-Troms i 1947. Opprinnelig var bygningen 25m lang og 20m bred, og var todelt - den nordre delen hadde én etasje med tre store vinduer, mens den sørlige delen hadde to etasjer med funkisvinduer. I tillegg til kommunestyresal og kontorer, huset bygningen blant annet badstue, garderober, posthus og telegraf. Kommunestyresalen fungerte også som samfunnshus, og ble benyttet til bygdefester, kino og som bryllupslokaler.

I 1962 utarbeidet arkitekt Eilif Dahl tegninger for byggetrinn to. Denne delen stod ferdig i 1964, og var noe høyere og bredere enn den eldste delen. De små vinduene fra første byggetrinn ble også byttet ut. I 1977-79 ble kommunehuset utvidet en tredje gang med en nyere fløy som ligger bak de første to byggetrinnene. Denne delen skiller seg markant fra de opprinnelige delene med sine fasadeplater av knust naturstein og flate tak. Arkitekten for byggetrinn 3 var Harry Gangvik AS fra Tromsø. I Nordreisa kommunes arkiv finnes det både tegninger og sakspapirer som dekker utviklinga til kommunehuset fra første til og med tredje byggetrinn.

Kommunehuset er et viktig bygg for kommunens historie, og utvendig fasade mot E6 bør bevares, og nødvendige tilpasninger for universell utforming tilpasses bygningens

Foto: Nordreisa kommune.

Landsmøte NRL 1963. Foto: Nordreisa kommune.

karakter.

4.3.2 Oksfjord/Straumfjord bedehuskapell

Oksfjord og Straumfjord bedehuskapell er opprinnelig en tysk brakke som ble brukt som skolebrakke i Straumfjord etter krigen. Før bygda fikk et eget bedehus, ble forsamlingene avholdt på internatskolen i Oksfjord. På slutten av 1950-tallet ble denne gitt som gave fra Skjervøy kommune og ble flyttet til Oksfjord i 1959. Her ble den innredet som bedehus og tatt i bruk av den læstadianske menigheten.

Bygningen måler 16,5 x 10 meter og inneholder forsamlingsal med kor, alter, altertavle og alterring, i tillegg til kjøkken, gang og garderobe. Prekestolen av tre ble laget av Evald Mandal i 1959. Altertavlen, med unntak av ramma, er den tidligere altertavlen fra Skjervøy kirke. Det er 200 sitteplasser i bedehuskapellet.

Bedehuskapellet ble i stor grad finansiert gjennom gaver, innsamlinger og dugnader, og ble innviet i 1960. Siden 1962 har bedehuset blitt benyttet til gudstjenester og kirkelige handlinger av Nordreisa menighet. Bedehuset ble overdratt fra den læstadianske menigheten til den norske kirke i 2001, mens det i stor grad er kapellforeninga som står for renoveringer og nyanskaffelser i bygninga. På 1970-tallet fikk bedehuset et lite tilbygg med vannklosetter og et bårerom. Deler av kapellet ble restaurert i 2014 og fikk da et nytt orgel som erstattet harmoniumet.

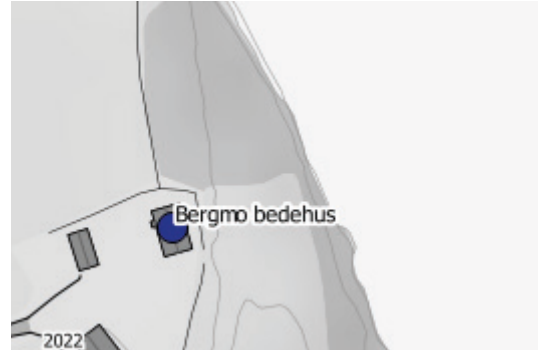
Oksfjord og Straumfjord gravlund ligger noen kilometer unna bedehuskapellet. Kirkegården er inngjerdet med et hvitt stakittgjerde og har et klokketårn. Ny kirkeklokke erstattet jernklokken på Oksfjord kirkegård på 1970-tallet, og i 1976 ble kirkegården utvidet. Gjerdet rundt kirkegården ble utvidet i 1983. Gravlundene har en egen minnebauta over de som mistet livet under 2. verdenskrig fra bygda. Øvrige gravmarkører består i hovedsak av

Foto: NTRM

Foto:Pål Vegard Eriksen

stående gravstøtter i stein.

4.3.3 Bergmo bedehus

Bergmo bedehus ble bygget av initiativtakerne Peder Bergmo, Kristian Holmen, Bernt Lund og Even Kristiansen og stod klart på midten av 1960-tallet. Trematerialet, dører og vinduer ble levert av Einar Elvestad. Deler av en anleggsbrakke etter Kildalsutbygginga ble også benyttet som materiale i bedehuset. Bedehuset er 96m² i én etasje med et lite kjøkken. Inventaret er enkelt med et bord som alter og et bilde av Kristus, en kopperskål med nattverden som motiv samt et trekors på veggen bak. 29 utrangerte busseter utgjør faste sitteplasser i lokalet.

Selve møtelokalet rommer om lag 100 personer, og har i de senere årene blitt brukt som forsamlingshus for kvenske gudstjenester under den årlige Paaskiviikko-festivalen. Bedehuset er for tiden ikke i bruk til forsamlinger grunnet problemer med gulvbjelkene. Det har i de senere år blitt søkt tilskudd for å utbedre bjelkelaget, men det har så langt ikke blitt fullfinansiert.

Både Oksfjord og Straumfjord bedehus og Bergmo bedehus er viktige formidlere av læstadiansk historie i Nordreisa. Bergmo er særlig viktig for bevaring av kvensk språk.

4.3.4 Fiskebruket på Klubbenes

Fiskebruket på Klubbenes ble etablert omkring 1950 som et Fiskersamvirkeleg med nedslagsfelt i Straumfjord og Oksfjord. Strømfjord fiskersamvirkeleg gikk konkurs og ble solgt til Samuel Skogstad i 1958. Skogstad stod for en tilnærmet kontinuerlig drift av anlegget, og drev også butikk på Klubbenes frem til den ble nedlagt i 1963. På 1970-tallet ble fiskebruket kjøpt opp av et konsern fra Møre, og drifta ble mer sesongbasert. I en årrekke ble det jobbet hardt for å få til en utbedring av fiskebruket og havneanlegget, men dette ble ikke realisert og fiskebruket ble til sist solgt til private i 1993 og driften nedlagt.

Fiskebruket på Klubbenes er et tidstypisk fiskebruk fra gjenreisningstida slik det fremstår

Klubbenes i 1963. Foto: Widerøe

Foto: NTRM

i dag.

4.3.5 Rotsund Snekkerverksted

Rotsund snekkerverksted ble startet opp av Alvin Gamst i 1945 i en brakke som lå på oversiden av E6. Hovedfokusert var da produksjon av møbler, og bedriften hadde flere store kontrakter - deriblant utrustninga av 86 NATO-leiligheter i Kirkenes, flere hotell og skolemøbler til en rekke skoler i Troms og Finnmark. I 1955 begynte bedriften å produsere kjøkkeninnredninger, og produserte mer enn 5000 kjøkkeninnredninger i sin tid.

Den økte virksomheten medførte behov for større lokaler, og produksjonen ble flyttet til et nytt, stort verksted på andre siden av E6, hvor bygningen står den dag i dag. Brakka på oversiden av veien ble lager og garasje. Det nye verkstedet rommet omlag 600m² med møbelutstillingslokaler, verksted og lager med en stor maskinpark. Bedriften var i sin tid en betydelig arbeidsgiver, med mellom 10 og 12 ansatte.

I en avisartikkel fra 1967 i Finnmarksposten omtales Rotsund Snekkerverksted som *"den suverene ledende snekkeribedriften mellom Tromsø og Alta"*.

Bedriften åpnet utsalgssteder på Storslett og Lyngseidet på 1970-tallet, og i 1975 ble bedriften flyttet til Bosenteret på Storslett, og er i dag en del av Bohus-konsernet.

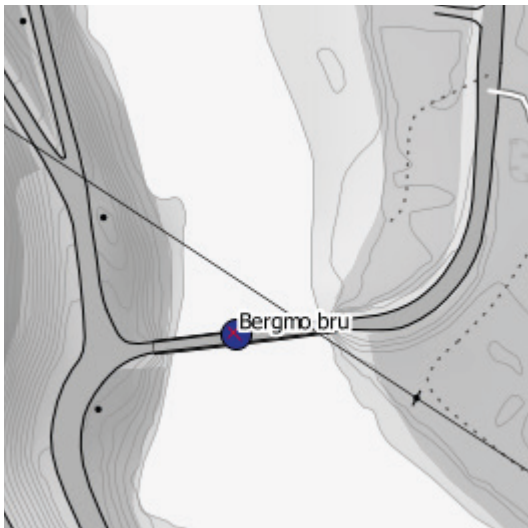

Foto: Heidi Arnesen

4.4 Kulturminner uten vernestatus

4.4.1 Bergmobrua

Brobygging over Reisaelva ved Dorris ble vedtatt av Nordreisa kommune i 1918. I 1924 ble brua, som er en fagverksbru, produsert ved Hø lens verksted i Larvik. Brua stod ferdig i 1925 som en del av veiutbygginga mellom Vinnelys og Bilito. Brukarene er murt opp for hånd, og er godt dokumentert gjennom bevarte, historiske fotografier. Brua ble stengt for biltrafikk i 2017, og er nå bare åpen for fotgjengere og syklistar. Kostnader for å åpne opp brua for biltrafikk er store, og det er lite sannsynlig at dette vil la seg gjennomføre.

Bergmobrua er et viktig landemerke i Reisa dalen og forteller om utviklingen av kommunikasjon og vei historie i kommunen. Brua var også et av kulturminnene som fikk flest stemmer i Nord-Troms museums utstilling om viktige kulturminner og bygninger. Det ble gjennomført en spesialinspeksjon av Bergmobrua i 2016 med tilstandsvurdering og forslag til tiltak. Denne rapporten bør danne grunnlaget for videre tiltak for bevaring av brua.

4.4.2 Tjærebrenning og milebunner

Et tallrikt kulturminne særlig i Reisa dalen er tjæremiler. Her har forholdene ligget til rette for tjæreproduksjon, som krever tilgang på furuskog og torv og nærhet til en ferdselsåre (Reisaelva). Milene må også ligge i le av vinden. Gamle miler vises i terrenget som en rund haug omgitt av en avtappingssjakt, og med ledesjakt ut av milebunnen.

Legging og brenning av tjæremile i Reisa dalen. Foto: NTRM 64

Tjæremilbunner i Reisadalen. Foto: NTRM

I noen tilfeller fremstår milene som en rund grop (milebunnen) omgitt av voller og sjakt. Der miler har blitt lagt til skrånende terreng, har vollen blitt forsterket på nedsiden med en overbygning av tømmer, for å utjevne høydeforskjellen.

Det var først og fremst kvenene som brakte med seg kunnskapen om hvordan man kunne produsere tjære av fururøtter. Dette var et tidkrevende arbeid, fra bryting av røtter og fram til bygging og brenning av mila. Gjennom hele prosessen krevdes samarbeid – og ikke minst kunnskap om hvor tjæremila skulle ligge, hvordan den skulle bygges og hvor varmt det måtte være for å få tjæra ut av treet uten at det ble så varmt at veden tok fyr.

Tjæra ble fraktet til Sørkjosen og solgt til handelsmannen, som viderformidlet dette til markedet utenfra - i hovedsak ble tjæra brukt for å impregnere trevirke og utstyr på fiskebåter. Tjærebrenning var derfor en viktig biinntekt for mange.

Selv om tradisjonen i dag er så godt som utdødd i området, har tjæremilene likevel en sterk symbolsk betydning i identitetssammenheng. Tjærebrenning formidles både i utstillinga til Nord-Troms museum på Halti og langs Historisk Vandrerute i Reisadalen, men det bør utredes en eller flere lett tilgjengelig tjæremile som kan skiltes og benyttes til å formidle historien, gjerne i tilknytning til eksisterende tursti(er).

4.4.3 Pilteridalen

Pilteridalen er en fortsettelse av Rotsunddalen og er i dag et populært utfartsområde. Tidligere ble det drevet både vedhogst og utmarks/skogsslåtter i området, noe flere nedfalne høylaer bevitner om. Det viltvoksende gresset i området ble slått og hesjet om sommeren, deretter ble høyet satt på stake eller lagt i høylaer i påvente av frakt ned til bygda vinterstid. Dette var vanlig i hele Nord-Troms, hvor innmarka til småbrukene ofte ikke var store nok til å skaffe nok vinterfor til alle dyrene.

Lengst oppe ligger Iversen-hytta. Han hadde overtatt handelsstedet og Torsvoll-eiendommen etter Thorbein Gamst. Hytta var opprinnelig bygd av Thorbein som ei bu på gården, men ble flyttet til Pilteri etter at handelsstedet ble kjøpt av Anton Iversen under krigen. Hytta består av to rom, hvor den innerste er av laftet tømmer, mens den ytterste er i bindingsverk og ble benyttet til lagring av diverse utstyr. I følge opplysninger skal den laftede delen ha blitt benyttet som husrom.

Foto: NTRM

I 1994 bygget Reinrosa 4H en gamme på tradisjonelt vis i Pilteridalen. Gammen er åpen for turgåere, og gir et fint innblikk i tradisjonell gammebygging. Ved siden av ligger en eldre gamme som er i ferd med å falle sammen.

Både tuftene etter høylaene, kulturlandskapet og den gamle Iversen-hytta forteller om tidligere tiders utmarksbruk. Landskapets formidlingsverdi forsterkes av reindrifas tilstedeværelse i området. Rotsunddalen/ Cohkolatvággi og omliggende fjellområder har vært, og er, et svært viktig område for reindrifta, noe som understrekes av at reinbeitedistriktet, Cohkolat, har blitt oppkalt etter dalføret. På turen opp til Pilteri passerer man blant annet et svært gammelt reingjerde i det man krysser Tverrelva.

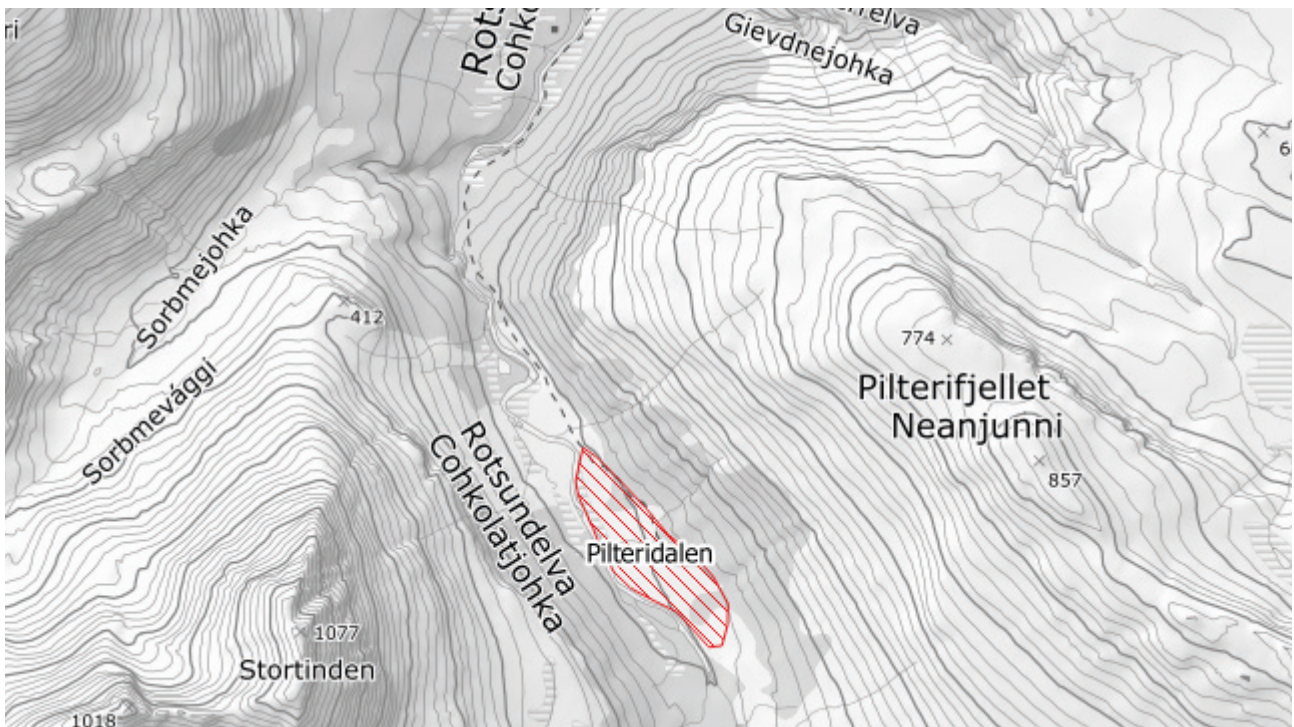

Foto: NTRM

Av skriftlige kilder fra 1800-tallet fremgår det at dalførene og fjellområdene innenfor Rotsund er av de beste reinbeitene i regionen og er "en ældgammel Sommerplads for flere tusinde Ren". Det er dermed god grunn til å anta at bruken av området strekker seg langt tilbake i tid. Områdets betydning som beite vises blant annet av en gammel joik som ble tatt opp av den svenske forskeren Carl Tirén på begynnelsen av 1900-tallet. Joiken tituleres "Til Cohkolatvággi, i Nordreisen" og er joiket av Lars Sikku;

Cohkolatvákki mun dal juoiggastan nono
Biltariiddit divššodit juo miesážit nu bures nono

(Til Cohkolatvággi jeg nu joiker nono
Pilteridalen tar så godt vare på reinkalvene nono)

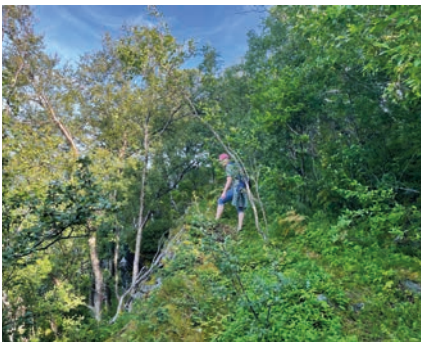
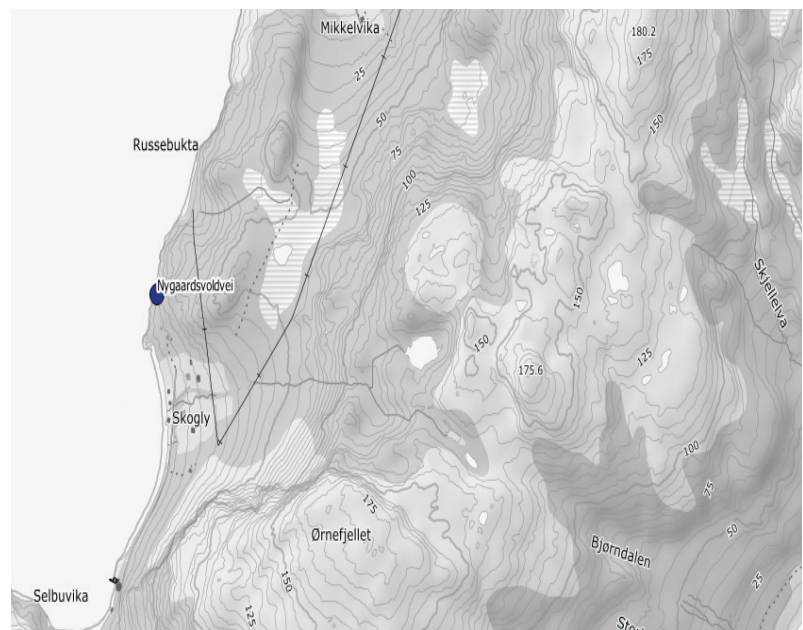

Foto: NTRM

4.4.4 Nygaardsvoldveien på Hamneidet

Fra Skogly til Russebukta på Hamneidet er det bygget et veistykke på om lag 350 meter. Veien ble bygget i mellomkrigsårene i forbindelse med regjeringa Nygaardsvolds tiltak for sysselsetting, hvor regjeringa ga tilskudd til bygging av veier. Disse veiene ble på folke-munne kalt Nygaardsvoldveier. Meningen var at veien skulle gå til Mikkelvika, men arbeidet ble aldri fullført.

I dag er veien preget av gjengroing, men oppmuringa er godt bevart. Veien forteller om nødarbeide i mellomkrigsårene, og er ganske typisk for denne typen veier. Nygaardsvold-veier som er bevart i opprinnelig form er et relativt sjeldent kulturminne.

5. Immateriell kulturarv

5.1 Stakebåt/elvebåt

Stakebåten fra Reisa er den første, opprinnelige båttypen som ble brukt for å ferdes langt opp i dalen langs elva. Båten gjorde det mulig å ta seg opp og ned dalføret med folk og last sommers tid, for både fiske, turisme og frakt av utmarksprodukter. Reisabåten er nesten 9 meter lang og opptil 90 – 100 cm bred i de tidlige modellene. Formen og konstruksjonen er definert ut i fra elva, bruken og lokale forhold. I et større perspektiv så er Reisabåten den sørligste av slike båt-typer på Nordkalotten. Det vil si at båten er unik i Troms, men har lignende typer i Finnmark og Nord-Finland. Vi antar at det også finnes slike båttypen i Nordvest-Russland. Når man kommer lengre sør i Troms er det kortere og bredere båttypen som har vært brukt i elvene.

Etter krigen gjorde båt motoren sin inntog, og båtene ble noe tyngre (kraftigere, bredere) selv om de har opprettholdt mye av sin opprinnelige form. Nå er stakebåtene et viktig kulturminne og representerer en mulighet for å levendegjøre dette. Halti Nasjonalparksenter har fått bygget to stakebåter som brukes til formidling av historien. Dette er trolig de eneste to stakebåtene som har blitt bygget etter 2. verdenskrig.

Bruk av elvebåt på Reisaelva er en levende tradisjon, og er unntatt forbudet mot motorisert ferdsel i nasjonalparken. Verneforskriftene retningslinjer spesifiserer båtens krav til fasong og at motoren skal være en ordinær utenbords påhengsmotor, ikke vannjet. All annen motorisert ferdsel krever særskilt tillatelse.

Et nytt prosjekt, "Reisabåten-overføring og ivaretagelse av kunnskap om tradisjonell båtbyggeskikk" er igangsatt av Tura AS, for å bevare båtbygging som immateriell kulturarv. Målet er å produsere tre elvebåter i tre i løpet av 2022, hvor prosjektdeltakere samtidig får nødvendig opplæring til å videreføre kunnskapen. Målet er at prosjektet forlenges ut over finansieringen for 2022.

Stakebåter og elvebåter i tre er viktige markører for kvenkulturen i Nordreisa, og samtidig eksempler på tradisjonelt handverk som det er viktig å ivareta også i fremtiden.

Formidling av bygging og bruk av stakebåten ved Ovi Raishiin. Foto: Halti nasjonalparksenter.

Daværende Klima- og miljøminister Ola Elvestuen (t.v) hilser på lyngshester under fredninga av Tørfoss kvengård. Geir-mund Vik (t.h.) er en av de som skal ha æren for at rasen er bevart. Foto: Angelika Goldmann.

Fra høyonna på Snemyr på 1930-tallet. Foto: NTRM

5.2 Lyngshesten

Lyngshesten er én av tre nasjonale hesteraser i Norge. I Nordreisa og Nord-Troms for øvrig, var rasen tilpasset arbeidsoppgavene og leveforholdene ved typiske småbruk før moderniseringa av landbruket - den var liten og sterk, og ikke minst stødig, hvilket gjorde at den krevde mindre fôr enn sine større artsfrender, og taklet å arbeide i det ulendte landskapet vi har her nord. Lyngshesten var utsatt for press fra det offentlige som ønska større hester også i nord. I mange kvenske og sjøsamiske bygder holdt den lille, sterke hesten stand, og spesielt bygdene rundt Lyngenfjorden har betydd mye for bevaring av rasen. Mot slutten av 2. verdenskrig ble mange av husdyrene i Nord-Troms slaktet ned i forbindelse med tvangsevakueringa, noe som også førte til store tap av antall lyngshester. Moderniseringa av jordbruket førte også til en drastisk nedgang i antall arbeidshester i jordbruket. Målrettet arbeid og engasjement fra ildsjeler har imidlertid ført til at rasen har overlevd, men FN sin organisasjon for mat og landbruk (FAO) klassifiserer fortsatt rasen som kritisk truet.

Grunnet dens rolle i jordbruket for samer, kvener og nordmenn er lyngshesten en viktig kulturmarkør i Nordreisa. Hesten har også en stor formidlings- og opplevelsesverdi - den brukes jevnlig i demonstrasjoner av tradisjonell jordbruk, og er et fast innslag i det årlige landsbyspelet som finner sted i Nordreisa.

5.3 Bygdedrakten

Bygdedraktene fra Nordreisa ble utviklet av et kommunalt utvalg, og er fritt komponert uten direkte forbilder i tradisjonell draktskikk i Nordreisa. Kvinnedrakta ble lansert i 1980, og mansndrakta i 1987.

Det var Margit Hansen-Krone som tok initiativ til at kommunen skulle sette ned et bygdedraktutvalg som skulle jobbe med både kvinne- og mansnbunad. Utvalget besto av Ingeborg Langhaug, Ella Høegh Jørgensen og Aashild Olsen. De samlet inn opplysninger om eldre draktskikk i området, men fant ikke et kildemateriale de kunne bygge draktene på. Bortsett fra den samiske draktskikken i området, kunne de ikke dokumentere en folke-draktskikk som kunne danne grunnlag for rekonstruerte bunader. De bestemte seg derfor for å komponere tre ulike forslag til drakter.

To av forslagene tok utgangspunkt i det såkalte trestammersmøtet, et begrep som brukes om områdene der nordmenn fra Østerdalen, Gudbrandsdalen og Sør-Trøndelag kom flyttende nordover; finner fra Tornedalen kom flyttende vestover; og samene som allerede bodde i området. Nordreisa er et slikt område. Det tredje forslaget tok utgangspunkt i årstidene. Alle de tre forslagene ble lagt ut til høring og avstemming, og det forslaget som fikk flest stemmer, skulle en jobbe videre med. Det ene forslaget som spilte på trestammersmøtet gikk videre.

Det er særlig behov for å jobbe videre med herredrakten, hvor man både må identifisere I everandør av stoff og har behov for å utdanne kursholdere som kan videreføre kunnskapen gjennom kurs lokalt.

5.4 Muntlige tradisjoner og uttrykk

5.4.1 Ord og uttrykk

I Nordreisa stod kvensk og samisk sterkt helt frem til 2. verdenskrig, men fornorskninga har medført at de færreste bruker språkene i dagligtalet i dag. Ord og uttrykk fra både samisk og kvensk - også oversatt til norsk - har noen ganger overlevd. «Våres norsk» med dialektuttrykk fra Nord-Troms ble utgitt i 2012 og inneholder en rekke ord og uttrykk som også er relevante for Nordreisa. Sammen med dialekter - som vi har mange av i Nordreisa, er disse viktige identitetsmarkører.

5.4.2 Sagn og fortellinger

En fortelling kan være alt fra eventyr, myter, sagn, rim, dikt, skrøner og vandrehistorier til personhistorier og dokumentarer. De viktigste kildene til tradisjonelle sagn og fortellinger fra Nordreisa er Just Qvigstad (1853-1957) tekstsamlinger. De siste 40 årene av sitt liv viet Qvigstad til studier av samisk kultur og historie, og også til lingvistisk forskning innen finsk kvensk og samisk. Han brukte også sitt store nettverk av lærerkontakter i de nordlige fylkene til å samle inn sagn og eventyr. Hans arbeid resulterte i mange større tekstsamlinger, hvorav de fleste er tilgjengelig via Nasjonalbibliotekets nettsider. Akkurat som ord og uttrykk bidrar fortellingene til å beskrive en kollektiv identitet, og om utfordringer og livsbetraktninger som var viktige for folk før.

Et av sagnene innsamlet av Just Qvigstad, handler om Trost-Isaks kamp mot draugen. Det skal ha utspilt seg i fjæra i nærheten av Seljeholmen i Bakkeby. Foto: NTRM

5.4.2 Salmer og liturgier

Mange faste uttrykk er knyttet til religion. Derfor er liturgier og salmer også eksempler på muntlige tradisjoner og uttrykk. I læstadianske forsamlinger har gudstjenestene ofte foregått på tre språk: kvensk, samisk og norsk. Derfor har gudstjenestene vært viktige kulturelle sosialiseringsarenaer generelt, og vesentlige læringsarenaer for kvensk språk spesielt. I dag er en rekke opptak av salmesang fra 1970- og 1980-tallet fra Nordreisa oppbevart i Nasjonalbibliotekets arkiver, mens det finnes spredte nedtegnelser av læstadianske prekener i ulike arkiver.

5.4.2 Person- og stedsnavn

Selv om person- og stedsnavn til en viss grad blir tatt hånd om av egne lover, er de likevel viktige å synliggjøre som immaterielle kulturuttrykk. Nordreisa har siden 2018 tatt i bruk trespråklig skilting av kommune- og bygdenavn, hvilket bidrar til en synliggjøring av samisk og kvensk.

Bente Imerslund har gjort en formiddabel innsats for innsamlinga av kvenske person- og stedsnavn i Nordreisa, og arbeidet har blitt fortsatt av Halti kvenkultursenter i samarbeid med blant andre Reisa nasjonalpark og lokale ildsjeler.

Samiske stedsnavn er i liten grad systematisk innsamlet, særlig gjelder dette de sjøsamiske områdene. Et annet område som har stort dokumentasjonsbehov, er navn på fiskemeer. Menneskene langs fjorden har fisket og fangstet i fjorden i tusenvis av år. Erfaringer som folk har gjort langs fjorden er at disse grunnene er gode fiskeplasser, og man fant sjøgrunnene viktige. Grunnene fikk navn, og språket betegnet grunnene nøyaktig etter hvilken form de hadde, og hvordan man fant fram til dem. Dette betyr at navnene på meene ikke bare er viktige kulturuttrykk i seg selv som språklige levninger, men har verdi for vår forståelse av landskapet.

5.5 Badstutradisjoner

En form for kulturarv som tydelig viser sammenhengen mellom immateriell og fysisk kulturarv er badstutradisjonene i Nordreisa. I skriftlige kilder finnes disse dokumentert helt tilbake til den første kvenske bosettinga på 1700-tallet, men svært mange av de eldre badstuene ble borte under nedbrenninga mot slutten av 2. verdenskrig.

På Kuivakoski/Tørfoss er det rekonstruert en røykbadstu tilsvarende den eldre typen som ville vært i bruk og bygget i kommunen før man gikk over til nyere typer med lukkede ovner og piper. Det fantes før også flere felles badstuer, deriblant i kjelleren på kommunehuset og i Ringveien i Sørkjosen.

Nordreisa kommune har tidligere gjennomført et dokumentasjonsprosjekt som tar for seg både den immaterielle siden ved badstutradisjoner og en gjennomgang av tidligere og eksisterende badstuer. Denne studien (2002/2003) er et grundig arbeid som foreslår at arbeidet med å gjøre lokalbefolkning, så vel som tilreisende, bevisste på badstua som en del av vår kulturarv. Dette kan blant annet gjøres gjennom formidling og aktiv bruk av kommunens badstue i Elveparken.

Kapittel 6. Handlingsdel og konkrete tiltak

I denne delen av temaplanen tar vi for oss konkrete tiltak i planperioden. Som nevnt innledningsvis, utløser ikke en temaplan automatisk tilskudd til kommunen eller eiere for å utføre tiltak, men det øker sjansene for å få tilskudd fra relevante tilskuddsposter.

I gjennomgangen av tiltak identifiserer vi type tiltak, tidsrom for gjennomføring og ansvarsområder. Eventuelle tilskudd og kostnader for tiltak må identifiseres i det enkelte tilfellet.

Type tiltak	Tidsrom	Ansvarlig/samarbeid
Administrative tiltak		
Opplæring om kulturminner for nye politikere etter kommunevalg	2023,2027,2031	Nordreisa kommune (NK) ved Kulturvirksomheten og Utvikling.
Informasjon med linker på kommunens nettside om kulturminner og kulturhistoriske bygninger, rettet mot eiere, frivillige organisasjoner mfl.	2022	NK ved Kulturvirksomheten
Digitalisere SEFRAK-registeret slik at det blir tilgjengelig/offentlig	2023-2026	Eget prosjekt, samarbeid med forvaltningsinstitusjoner.
Forvaltning		
Utarbeide tiltaksliste for kommunens kulturhistoriske bygninger	2023	NK ved Drift og Utvikling i samarbeid med Troms fylkeskommune.
Vedlikehold av Bergmo bru, bevaring som gang- og sykkesti	2023-2025	NK ved Anleggsdrift.
Utarbeide egen sak om fremtiden til Skog-huset.	2022	NK ved Drift og Utvikling.
Restaurere Sokkelvik-bua	2022 - 2023	NK ved Drift og Utvikling sammen med NTRM.

Formidling		
Utarbeide skilt- og skjøtelsesplan for Fallvika kystfort	2023	NTRM i samarbeid med grunneier, Storvik grendelag og NK ved Utvikling.
Oppdatere/følge opp handlingsplan for de øvrige prioriterte krigsminnene fra temaplan: -Steinbrudd og veganlegg Hysingjord fangeleir -Fangeleir Gorosomoen -Kontrollpost Heggemo -Leirbukthula -Krigsminner Veibrink nord	2024-2026	Frivillige, grunneiere og NTRM i samarbeid NK ved Utvikling.
Velge ut område med tjæremiler som sikres som hensynssone i kommende arealplan og tilrettelegges for besøken- de.	2025	NK v/ Utvikling i samarbeid med Statskog og fylkeskommunen.
Oppdatere/utarbeide skiltplan og skilting for Moskodal- en gruver, Vaddas og skiferstien i Steinsvika	2022-2023	Grendelag, frivillige, Statskog, NK ved Utvikling.
Informasjon om badstutradisjoner på kommunens nettside, informasjonsskilt ved badstua i Elveparken	2022-2024	NK ved Utvikling og Kulturvirksomheten.
Informasjonsskilt om historie på kirkestedene	2026	Nordreisa sokn.
Informasjonsskilt ved Bergmobrua, oppdatere ved Gammelbrua	2024-2025	NK ved Anleggsdrift.
Skjøtsel		
Rydde trær og vegetasjon i Kirkebakken for å bedre synligheten av kirka	2022-2023	Nordreisa sokn i samarbeid med grunneiere/frivillige.

Litteraturliste

Digitale kilder:

Nasjonalbibliotekets nettsider: www.nb.no

Kulturminnesøk: www.kulturminnesok.no

Riksantikvaren: www.ra.no

Kulturminnedatabasen Askeladden (lukket tjeneste)

Trykte kilder:

Digre, K 1984: Kulturvernplan. Nordreisa kommune.

Digre, K 2006: En tømmerkirke for en fleretnisk menighet. Nordreisa kirke 1856-2006.

Digre, K. 2013: Malm og stein : tredje del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa.

Digre, K. 2019: Jakt og fangst : fjerde del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa

Digre, K. 2020: Skog: historie, drift og sagbruk : femte del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa

Hansen, E 1957: Nordreisa bygdebok.

Imerslund, B. 1993: Flinske stedsnavn i Nordreisa.

Nilsen, G. (red) 2004: Kulturmøter i Nord-Troms : jubileumsbok for Nord-Troms museum : 1978-2003.

Nordreisa kommune 1986: Nordreisa kommune : 100 år i vekst : jubileum 1986

Nordreisa kommune 2003: Badstuer i Nordreisa og Nord-Troms. Prosjektrapport.

Reinrosa 4H 1998: Rotsund kapell - et historisk tilbakeblikk.

Safecontrol Engineering. Bergmo Bru. Spesialinspeksjon 2016, upublisert rapport.

Sametingets upubliserte rapporter, registreringer i Reisa Nasjonalpark

Steen, A. 1963: Finnemisjonen 75 år : 1888 - 28. februar - 1963

Sweco 2018: Utredning, kulturminner, Olsen Verft.

Sæland et. al. 2016: Bergverk i Norge : kulturminner og historie.

Uhlving, R. 2013: Tilblivelse og endring i arkitekturi to bygninger i Nordreisa: Kronehuset og Kommunehuset. Arkitektur i Nord-Norge. Upublisert avhandling.

Vangen, I: Sørkjosen - et lokalsamfunn omkring 1912. Arkiv NTRM

Westrheim, S 1979: Registrering av faste kulturminner i Reisavassdraget. Arkiv NTRM

Arkiver:

Arkiv i Troms - Nordreisa kommunearkiv

Nord-Troms museums kulturhistoriske arkiv

Troms og Finnmark fylkeskommune - SEFRAK-registeret

Rundskriv

Rundskriv Q-06/2020

St.meld. nr. 26 (2006-2007)

Planverk:

Statens Vegvesens verneplan (2002) <https://vegmuseum.no/kulturminnevern>

NVEs verneplan: <https://www.nve.no/om-nve/nves-utvalgte-kulturminner/>

Nordreisa kommune 2015: Temaplan, Krigsminner.